

ΑΝΑΛΕΚΤΑ
ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΙΤΙΚΗΣ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑΣ

ἐκτυπούμενα μὲν ἀναλώμασι τοῦ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

συλλεγέντα δὲ καὶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ
Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΔΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΕΝ ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΕΙ

1891

III.

PAULINI

vita sancti Ambrosii Mediolanensis episcopi, graece nunc
primum edita ex cod. vetustissimo.

Vita sancti Ambrosii Mediolanen-
sis episcopi, a Paulino ejus nota-
rio ad beatum Augustinum con-
scripta.

Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν
Ἀμβροσίου ἐπισκόπου
Μεδιολάνων.

(Migne, Patrol. Latin. t. 14, c. 27—46).

(Cod. Sabb. n° 242, fol. 140^b — 173^a).

1. Hortaris, venerabilis pa-
ter Augustine, ut sicut beati
viri Athanasius episcopus et
Hieronimus presbyter stylo
prosecuti sunt vitas sanctorum
Pauli et Antonii in eremo po-
sitorum, sicut etiam Martini
venerabilis episcopi Turonensis
ecclesiae Severus servus Dei
luculento sermone contexuit;
sic etiam ego beatissimi Am-

1. Προτρέπει με, Αὐγουστίνε
ιερώτατε πάτερ, ἵνα καθὼς οἱ
μακάριοι Ἀθανάσιος ὁ ἐπίσκο-
πος καὶ Ἱερώνυμος ὁ πρε-
σβύτερος τὸν βίον τῶν ἁγίων 5
Παύλου καὶ Ἀντωνίου τῶν κατὰ
τὴν ἔρημον οἰκησάντων γραφῇ
διεξήλθον, ἤγουν ὡς Μαρτίνου
τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου τῆς
τῶν Ρωμαίων ἐκκλησίας ὁ τοῦ 10
Θεοῦ θεράπων Σεβήρος τῷ

ΕΠΙΓΡΑΦΗ. Οὕτως ἔχει ἡ ἐπιγραφή ἑλληνιστὶ ἐν τῷ κώδικι· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ
συγγραφέως Παυλίνου ἀπαντᾷ ἐν τέλει τοῦ βίου.

1 ἄγουστίνε. 2 ἵνα καθὼς. 8 διεξήλθον ἤγουν. 11 ὦ,

brosii episcopi Mediolanensis
ecclesiae meo prosequar stylo.
Sed ego ut meritis tantorum
virorum, qui muri ecclesiarum
5 sunt, et eloquentiae fontes; ita
etiam sermone me imparem novi.
Tamen quia absurdum esse opi-
nor, quod praecipis, declinare,
ea quae a probatissimis viris,
10 qui illi ante me astiterunt, et
maxime ab sorore ipsius vene-
rabili Marcellina didici, vel
quae ipse vidi, cum illi asta-
rem, vel quae ab iis cognovi,
15 qui illum in diversis provinciis
post obitum ipsius se vidisse
narrarunt, vel quae ad illum
scripta sunt, cum adhuc obiisse
nesciretur: adjutus orationibus
20 tuis, et meritis tanti viri, licet
inculto sermone, breviter stric-
timque describam; ut lectoris
animum etsi sermo offenderit,
brevitas tamen ad legendum
25 provocet: nec verborum fucis
veritatem obducam, ne dum scri-
ptor elegantiae pompam requi-
rit, lector tantarum virtutum
amittat scientiam, quem non
30 magis phaleras, pompasque

πλάτει τὴν πολιτείαν ἀνίπτε-
ται, οὕτως κατὰ τοῦ μακα-
ριωτάτου Ἀμβροσίου ἐπισκό-
που τῆς κατὰ Μεδιόλανον ἐκ-
κλησίας τὸν βίον οἰκεία διη-
γήσωμαι συγγραφῇ. Ἐγὼ δὲ
ὡς τῶν κατορθωμάτων καὶ
τῆς εὐγλωττίας τῶν ἁγίων ἀν-
δρῶν, οἱ τεῖχος τῆς ἐκκλησίας
γεγόνασιν, οὕτω καὶ τῆς ἐν λό-
γοις ὁμιλίας αὐτῶν ἐμαντοῦ γνω-
ρίζω τὸ ἄνισον. Ἄλλ' οὖν ἐπεί-
περ εὐθες τὸ προσταχθὲν ἀπο-
φυγεῖν, ἃ παρὰ δοκιμωτάτων ἀν-
δρῶν πρὸ ἐμοῦ τῷ ἀνδρὶ παρη-
κολουθηκότων, καὶ μάλιστα πα-
ρὰ τῆς αὐτοῦ ἀδελφῆς Μαρ-
κελλίνης κατέμαθον, ἃ τε αὐτὸς
εἶδον αὐτῷ παριστάμενος, ἃ τε
παρὰ τινῶν ἔργων, οἱ κατὰ
διαφόρους ἐπαρχίας μετὰ τὴν
ἀποβίωσιν τεθεῆσθαι αὐτὸν διη-
γήσαντο, τὰ περὶ αὐτοῦ γρα-
φέντα, ἔτι τῆς αὐτῆς τελευτῆς
λανθανούσης, ταῖς σαῖς εὐχαῖς
βοηθούμενος καὶ τῷ τοῦ τη-
λικούτου ἀνδρὸς ἀξιώματι, εἰ
καὶ μὴ λόγῳ κεκαλλωπισμένῳ,
διὰ βραχέων καὶ συντόμως γρά-
ψαι πειράσομαι. Εἰ γὰρ καὶ τὴν

1 ὡ τῷ πλάτει. 4 κατὰ μεδιόλανον. 9 οἱ. 10 καὶ τοῖς. 11 ἐμ' αὐτοῦ.
14 παρὰ δοκιμωτάτων 15 πρὸ] ἐν τῷ κώδ. «πρὸ». 17 μαρκελλίνης. 19 ἴδον.
24 ἔτι τῆς αὐτῆς. 25 λανθανούσης.

verborum, quam virtutem rerum, gratiamque Spiritus sancti spectare conveniat. Siquidem noverimus viatores gratiores habere aquam brevi vena stillantem, forte cum sitiunt, quam profluentis fontis rivus, quorum copiam sitis tempore reperire non possunt. Et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam his qui centenis vicibus ferculorum quotidiani convivii copias ructare consueverunt. Sed et hortorum amœna mirantibus herbae agrestes placere consueverunt.

τοῦ ἀναγινώσκοντος ὁ λόγος ἀηδιάζει ψυχὴν, ἀλλ' ἡ συντομία προτρέπεται πρὸς ἀνάγνωσιν· οὐ γὰρ ῥημάτων χρώμασιν τὴν ἀληθειαν ἐπικαλύψω, ἵνα μή, ἐν ᾧ 5 ὁ συγγραφέων τὸν τῆς εὐγλωττίας κρότον ἐπιζητεῖ, τῶν μεγάλων ἀρετῶν ὁ ἀναγινώσκων ἀπολέσῃ τὴν εἶδῃσιν· ὃν οὐ ρημάτων ὠραιότητα καὶ λόγων ἐπίδειξιν ἀλλ' 10 ἀλλὰ τὴν ἀρετὴν τὴν ἐν πράγμασιν καὶ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος χάριν προσήκει κατανοεῖν, ὅποτε καὶ τοὺς ὀδοιπόρους νομίζειν ἀρκοῦν καὶ ἥδιον ἐπιστάμεθα ἐὰν ὕδωρ αὐτοῖς ἐκ βραχείας καταστάξῃ διψῶσι φλεβός, 15 πλημμύρας αὐτοῖς ῥημάτων μὴ δυναμένης παρ' αὐτὸν τὸν τῆς δίψης ὀφθῆναι καιρόν. Καὶ ἄρτος δὲ ἐστ' ὅτε γλυκὺς ἐκ κριθῶν καταφαίνεται τοῖς πεινῶσι, τὴν ἐν συμποσίοις εὐπορείαν εὑρασθαι μὴ πεφυκόσι· καὶ τοῖς τῶν κινημάτων δὲ τὰ τερπνὰ 25 τεθηπόσιν ἄγριαι βοτάναι πολυλάκις συνήρσαν.

2. Quamobrem obsecro vos omnes, in quorum manibus liber iste versabitur, ut credatis vera esse, quae scripsimus: nec

2. Διὸ δέομαι πάντων ὑμῶν τῶν τοῦτο τὸ βιβλίον μετὰ χεῖρας ἐξιόντων, ἵνα τοῖς παρ' ἐμοῦ λεγομένοις ὡς ἀληθέσι πιστεύσητε, 30

1 ἀναγινώσκωντος. 2 ἀιδιάζει. 8 ἀπολέσει. 9 ὠραιότητα. 14 ὀδοιπόρους.
15 ἥδιον] ἐν τῷ κώδ. «ἰδεῖων». 17 κατὰ στάξῃ. 24 πεφυκόσι.

putet me quisquam studio amoris aliquid quod fide careat, posuisse; quando quidem melius sit penitus nihil dicere, 5 quam aliquid falsi proferre, cum sciamus nos omnium sermonum nostrorum reddituros esse rationem (*Matth.*, *XII*, 16). Nec dubitem et si non ab 10 omnibus omnia, tamen a diversis diversa sciri, et ea cognita nonnullis esse, quae etiam minus ipse aut audire aut videre potui. Unde a die nativitatis 15 ejus narrandi initium sumam, ut gratia viri ab incunabulis quae fuerit, agnoscatur.

3. Igitur posito in administratione praefectur. e Galliarum¹ patre ejus Ambrosio, natus est Ambrosius. Qui infans in area praetorii in cuna positus, cum dormiret aperto ore, subito examen apum adveniens, 25 faciem ejus atque ora complevit; ita ut ingrediendi in os, egrediendique vices frequentarent. Quae pater, qui propter cum matre vel filia deambulabat, ne abigerentur ab ancilla, quae curam nutriendi

¹ Codex Mich., *patre beati Ambrosii, nomine Ambrosio, natus ipse beatus Ambrosius est.*

καὶ μὴ τις ὑπολάβῃ σπουδῇ καὶ εὐνοίᾳ με βραχὺ τι μὴ πιστευτὸν θεθεικέναι· πολλῶ γὰρ κρεῖττον ἂν εἴη τὸ μηδὲν παντάπασι ἐξειπεῖν ἢ ψευδέσι προενεγκεῖν, διότι ἴσμεν ὡς παντὸς ῥήματος λόγον ὑφεξομένου. Οὐκ ἀμφιβάλλω δὲ ὡς εἰμὴ πᾶσι πάντα, ἀλλ' οὖν τισὶ τινα καθέστηκε γνώριμα, ὡς καὶ ἐμοὶ νῦν, εἰ καὶ ἤττον ἀκοῦσαι ταῦτα καὶ ἰδεῖν ἡξιώθην. Ἀπὸ τῆς γενεθλίου οὖν ἡμέρας αὐτοῦ ποιήσομαι τοῦ διηγήματος τὴν ἀρχήν, ἵνα ἡ τοῦ τηλικούτου ἀνδρὸς χάρις ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων ἐπιγνωσθῇ.

3. Ἀμβροσίου γὰρ τοῦ πατρὸς τὴν κατὰ τὰς Γαλλίας ἐπαρχότητα διοικοῦντος, ἐτέχθη Ἀμβρόσιος οὗτος· οὗ βρέφους ἔτι κατὰ τὴν αὐλὴν τοῦ πραιτωρίου ἐσπαργανωμένου κειμένου καὶ καθεύδοντος ἀνεωγὸτος τοῦ στόματος, ἐσμός μελισσῶν αἰφνιδίως παραγιγνόμενος τὴν τε ὄψιν αὐτοῦ καὶ τὸ στόμα ἐπλήρου συνεχῶς οὕτως, ὡς πολλάκις εἰσιέναι τε καὶ ἐξιέναι. Ὅρων τοίνυν

3 θεθεικέναι. 4 μὴ δὲν. 5 πρὸ ἐνεγκεῖν. δι' ὅτι. 8 ἀμφιβάλλω. 12 γενεθλίας. 20 δι' οἰκοῦντος. 23 ἐσπαργανωμένου. 25 ἐφνιδίως. 26 παραγιγνόμενος.

infantis susceperat, prohibens (sollicita enim erat ne infanti nocerent)¹ exspectabat patrio affectu, quo fine illud miraculum clauderetur. At illae post aliquamdiu evolantes, in tantam aeris altitudinem sublevatae sunt, ut humanis oculis minime viderentur. Quo facto territus pater ait: Si vixerit infantulus iste, aliquid magni erit. Operabatur enim jam tunc Dominus in servuli sui infantia, ut impleretur quod dictum est: *Favi mellis sermones b.ni* (*Prov., XVII, 24*); illud enim examen apum scriptorum ipsius nobis generabat favos, qui coelestia dona annuntiarent, et mentes hominum de terrenis ad caelum erigerent.

4. Postea vero cum adolevisset, et esset in urbe Roma constitutus cum matre vidua

ὁ τούτου πατήρ — τούτου γὰρ χάριν ἅμα τῇ θυγατρὶ τῇ ἑαυτοῦ καὶ τῇ τοῦ παιδίου μητρὶ περιήει— διεκώλυεν τὴν θεράπαιναν πολὺ μεριμνῶσαν, ἣ πρὸς 5 τροφὴν ἀπειλήφει τὸ βρέφος, ἀπελάσαι τὸν ἑσμὸν μὴ τι τῷ νηπίῳ λυμῆνῃται· ἐσκόπει γὰρ (ἡ) πατρικὴ φιλοστοργία ποῖον ἄρα τὸ τοιοῦτον θαῦμα πέρας 10 κομίσῃται. Αἱ δὲ μέλισσαι μετ' οὐ πολὺ διαπτᾶσαι ἐπὶ τοσοῦτον ὕψος ἀέρος ἐπήρθησαν, ὡς μηκέτι ἀνθρωπίναις ὄψεσι θεαθῆναι· οὗ γενομένου, ὁ πατήρ 15 ἐκπλαγεὶς ἔφη μέγαν τινα ἔσσεσθαι εἰ ζήσειεν τὸ παιδίον. Ἦδη γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῇ νηπιότητι τοῦ οἰκείου θεράποντος ἐνήργει, ἵνα τὸ τῆς Γραφῆς πληρωθῇ 20 «σίμβλος μέλιτος λόγοι ἀγαθοί»· ἐκεῖνος γὰρ ὁ τῶν μελισσῶν ἑσμός τῶν αὐτοῦ γραφῶν ἡμῖν τοὺς σίμβλους ἐγέννησεν, οἳ οὐρανίας τε δωρεὰς κατεμήνυσαν 25 καὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰς οὐρανὸν ἐκ γῆς διανοίας ἀνήγειραν.

4. Ἐπειδὴ δὲ ἠϋξήσεν, καὶ κατὰ τὴν πόλιν τὴν Ρώμην διῆγεν μετὰ τε χήρας λοιπὸν τῆς μη- 30

¹ Idem codex, *finem rei proestolabatur, quo scilicet ordine illud miraculum clauderetur.*

4 περὶ εἶγ. 5 θεράπαιναν... ἣ πρὸς.
12 μεθ' οὐ πολὺ διαπτᾶσαι ἐπιτοσοῦτον.
14 μηκέτι

st sorore, quae virginitatem jam fuerat professa, comite alia virgine, cujus virginis soror Candida, et ipsa ejusdem
 5 professionis, quae nunc Carthagine degit jam anus; cum videret¹ sacerdotibus a domestica, sorore, vel matre manus osculari, ipse ludens offerebat
 10 dexteram, dicens et sibi id ab ea fieri oportere, siquidem episcopum se futurum esse memorabat; loquebatur enim in illo Spiritus Domini, qui illum
 15 ad sacerdotium nutriebat: illa vero ut adolescentem et nescientem quid diceret, respuebat.

20 5. Sed postquam edoctus liberalibus disciplinis, ex urbe egressus est, professusque in auditorio praefecturae praetorii, ita splendide causas peroravit; ut eligeretur a viro
 25 illustri Probo, tunc praefecto praetorii, ad consilium tributendū. Post haec consularitatis suscepit insignia, ut re-

¹ Omnes edit. ac mss. nonnulli, *sacerdotis a domestica sorore vel matre manus osculari*. . . . *ab eis fieri oportere*; alii mss. plures ac potiores, ut nos in textu.

τρός, ἢ τὸ τῆς ἐν Χριστῷ παρ-
 θενείας εἶχεν ἅμα τινὶ ἐτέρᾳ
 παρθένῳ ἐπάγγελμα· ἦςτινος ἄλ-
 λης παρθένου ἀδελφῆ Κανθίδα.
 καὶ αὐτὴ τὸ αὐτὸ μετιούσα ἐπάγ-
 γελμα· λοιπὸν γραῦς νῦν ἐν Χαρ-
 ταγένῃ διάγει. Ὡς εἶδεν ἕκ τε
 τῆς οἰκείας ἀδελφῆς καὶ τῆς
 μητρὸς ἱερέως χεῖρας πεφιλη-
 μένας, παιζῶν καὶ αὐτὸς τὴν
 δεξιὰν προσέφερεν λέγων «τοῦτο
 καὶ αὐτῷ προσήκει ἀπ' αὐτῆς
 γενέσθαι», ἐπεὶ καὶ ἐπίσκοπον
 ἑαυτὸν ἔσσεσθαι προηγόρευεν·
 ἐλάλει γὰρ ἐν αὐτῷ τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα, ὑπερ αὐτὸν πρὸς ἱε-
 ρωσύνην ἐξέτρεψεν. Ἐκεῖνη δὲ
 οἷα μειρακίου κατέπτυνεν καὶ
 ἀγνωσῶντος ὑπερ ἔλεγεν.

5. Ὡς δὲ τοῖς ἐλευθερίοις
 ἐπαιδεύθη μαθήμασιν, τῆς πό-
 λεως ἐξελθὼν εἰς τὸ τοῦ ἐπάρ-
 χου πραιτωρίων παρῆγεν δικα-
 στήριον· οὕτω τε λαμπρῶς ἐν
 τοῖς πράγμασιν ἐρητόρευσεν, ὡς
 αἰρεθῆναι παρὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου
 Πρόβου, τότε ὄντος πραιτωρίων
 ἐπάρχου, συγχάθεδρος. Μεθ' ἣν
 συνεδρίαν σύμβολα κονσουλαρίας

3 ἦςτινος. 4 ἀδελφῆ. 6 γραῦς.
 11 τοῦτω καὶ αὐτῷ προσήκειν. 14 ἑαυτὸν.
 19 ἀγνωσῶντος. 22 εἰστώ. 23 πραι-
 τῶριων. 26 αἰρεθῆναι. 28 συγχάθεδρος.
 29 κονσουλαρίας.

geret Liguriam, Æmiliamque provincias, venitque Mediolanum.

6. Per idem tempus, mortuo Auxentio Arianae perfidiae episcopo (qui Dionysio beatae memoriae confessore ad exsilium destinato,¹ incubabat ecclesiam) cum populus ad seditionem surgeret in petendo episcopo, essetque illi cura sedandae seditionis, ne populus civitatis in periculum sui verteretur, perrexit ad ecclesiam: ibique cum alloqueretur plebem, subito vox fertur² infantis in populo sonuisse Ambrosium episcopum. Ad cujus vocis sonum totius populi ora conversa sunt, acclamantis Ambrosium episcopum; ita qui antea turbulentissime dissidebant, quia et Ariani sibi et Catholici sibi episcopum cupiebant, superatis alterutris, ordinari, repente in hunc unum mirabili et in-

¹ Nonnulli mss., *incursabat ecclesiam*; caeteri, *incubabat ecclesiam*. Edit., *ecclesiae*.

² Cod. Fisc. atque Becc., *infantis ter in populo sonuisse*. At post paulo solus Fisc., *per ter acclamantis*: In Becc. autem et paucis aliis hic voces aliquot praetermittuntur.

ἀρχῆς ἐχομίσατο ἐφ' ᾧ Λιγυρίαν ἰθῦναι καὶ Ἀμιλιαν ἐπαρχίας, οὕτω τε κατὰ τὴν Μεδιόλανον παραγίνεται.

6. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν τελευτήσαντος Ἀύξεντιοῦ τοῦ τῆς Ἀρειανῶν κακοπιστίας ἐπισκόπου (ὅς, Διονυσίου τοῦ τῆς μακαρίας μνήμης καὶ ὁμολογητοῦ εἰς ἔξορίαν σταλέντος, τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπέπεσεν), ἐπειδὴ ὁ δῆμος ζητῶν ἐπίσκοπον εἰς στάσιν ἐγγύγερτο, ἔμελλέν τε αὐτῷ κατευνάσαι τὴν στάσιν μήπως τῆς πόλεως πλῆθος εἰς κίνδυνον ἑαυτῷ περιτρέψῃ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐβάδισεν· ἐκεῖσέ τε ὡς τῷ λαῷ προσεφώνει, λέγεται τινος ἀθρόον παιδίου φωνὴν πεφωνηκένας « Ἀμβρόσιον ἐπίσκοπον » πρὸς ἧς φωνῆς τὴν ἡχὴν πάντα τοῦ δήμου περιετράπη τὰ στόματα, Ἀμβρόσιον ἐκβοῶντος ἐπίσκοπον· οὕτω τε οἱ πρότερον τεταραγμένως διεστηχότες, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἀρειανοὶ ἑαυτοῖς καὶ οἱ ἐκ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἑκάτεροι θάτερον νικήσαντες μέρος ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι οἰκεῖον ἐφίοντο, αἰφνιδίως εἰς ἓνα τούτων

12 ἐγειγερτο. 16 περιτρέψει. ἐπιτηγ. 17 τέως. 18 λέγε τά. 19 πεφωνηκένας. 25 δι' ἐστηχῶτες. 26 ἑαυτοῖς. 30 ἐφνιδίως.

credibili concordia consenserunt ¹.

7. Quo ille cognito, egressus ecclesiam, tribunal sibi parari fecit; quippe mox futurus episcopus, altiora conscendit: tunc contra consuetudinem suam tormenta jussit personis adhiberi. Quod cum faceret, 5 populus nihilominus acclamabat: Peccatum tuum super nos. Sed non similiter is populus tunc clamavit, sicut populus Judaeorum; illi enim vocibus 15 suis sanguinem Dominicum effuderunt, dicentes: *Sanguis hujus super nos* (*Matth.*, XXVII, 25): isti vero catechumeni scientes, fideli voce remissionem illi peccatorum omnium per bap- 20 tismatis gratiam promittebant. Tunc ille turbatus revertens domum, philosophiam profiteri voluit, futurus sed 25 verus philosophus Christi, qui contemptis saecularibus pompis, piscatorum secuturus esset vestigia, qui Christo populos

30 ¹ Fisc. cod. immani hiatus istic fatiscit; etenim post *consenserunt* statim subjungit: *Igitur Ambrosius populi in sua electione agnito assensu, cum videret contra votum suum rem ad profectum venire, fugam paravit.*

ὁμοιοῖα θαυμαστῇ τινι καὶ ἀπίστω συνήνεσαν.

7. Τοῦτο οὖν γινούσ ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἔξεισι καὶ βῆμα αὐτῶ δικαστικόν εὐτρεπισθῆναι παρεσκεύασεν, καὶ οἷα γενησόμενος ἐπίσκοπος ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἄνεισι. Τότε δὴ παρὰ τὸ αὐτῶ εἰωθὸς βασάνους προσώποις τισὶ προσενεχθῆναι προσέταττεν. Καὶ τοῦτο πεποιηκός αὐτοῦ, οὐδὲν ἤττον ὁ δῆμος ἐβόα «ἢ ἁμαρτία σου ἐφ' ἡμᾶς». Ἄλλ' οὐχ ὁμοίως οὗτος τότε ὁ δῆμος, ὡς ὁ τῶν Ἰουδαίων, ἐβόησεν· οἱ γὰρ Ἰουδαῖοι ταῖς τοιαύταις οἰκείαις φωναῖς τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα ἐξέχεον λέγοντες «τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς». οὗτοι δὲ κατηχούμενον ἐπιστάμενοι πιστῇ φωνῇ τὴν ἄφροσιν αὐτῶ τῶν ἁμαρτιῶν ἀπασῶν διὰ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐπηγγέλλοντο χάριτος. Τότε μετὰ πολλῆς παραχῆς ἐπανιών οἴκαδε φιλοσοφεῖν ἐβουλεύετο, φιλόσοφος ἀληθῆς τοῦ Χριστοῦ γενησόμενος, ὅστις κατὰ τὸν κόσμον περιφανείας καταφρονήσας τοῖς τῶν ἀλιέων ἴχθεσιν ἀκολουθεῖν ἐμελλεν, οἱ τοὺς τοῦ Χριστοῦ

1 θαυμαστῇ τινι. 4 ἔξεισι... αὐτῶ.
7 ὑψηλότερα. 8 τῶ αὐτῶ εἰωθὸς.
12 ἤττον. 14 ὁμοίως. 16 Ἰουδαῖοι.
17 αἷμα. 29 ἀλιέων.

congregarunt non fucis verborum, sed simplici sermone, et verae fidei ratione, missi sine pera, sine virga, etiam ipsos philosophos converterunt. Quod ubi ne faceret, revocatus est; publicas mulieres publice ad se ingredi fecit, ad hoc tantum, ut visis his, populi intentio revocaretur. At vero populus magis magisque clamabat: Peccatum tuum super nos.

8. At ille cum videret nihil intentionem suam posse proficere, fugam paravit: egressusque noctis medio civitatem, cum Ticinum se pergere putaret, mane ad portam civitatis Mediolanensis, quae Romana dicitur, invenitur; Deus enim qui ecclesiae suae catholicae murum parabat adversus inimicos suos, et turrem erigebat David¹ contra faciem Damasci, hoc est, contra perfidiam haereticorum, fugam illius impedivit. Qui inventus, cum custodiretur a populo, missa relatio

λαοὺς συνήθροισαν οὐ κάλλει ῥημάτων ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἀληθεῖ πίστεως λόγῳ· ἄνευ γὰρ πήρας σταλέντες, ἄνευ ῥάβδου, καὶ αὐτοὺς τοὺς φιλοσόφους ἐνέτρεψαν. Καὶ 5 μεταγνοὺς δὲ πάλιν, μηκέτι τοῦτο ἐθέλων ὁ προέθετο πρᾶξαι, τὰς δημοσίας ἐταίρας φανερώς ὡς αὐτὸν παρεσκεύασεν εἰσελθεῖν ἐπὶ τούτῳ καὶ μόνον, ἵνα, θεαθεισῶν 10 αὐτῶν, ὁ δῆμος τῆς οἰκειας ἐνστάσεως ἀποστῆ. Ἄλλ' ὁ δῆμος ἔτι μᾶλλον ἐβόα « ἡ ἁμαρτία σου ἐφ' ἡμᾶς ».

8. Ὡς οὖν ἑώρα εἰς μηδὲν αὐτῷ 15 τὰ τῆς οἰκειας προβαίνειν σπουδῆς, ἐπὶ φυγὴν ἠύτρεπιζετο καὶ μέσση νυκτὶ τῆς πόλεως ἔξεισι· καὶ ἐπὶ τὸ Τιγγνὸν ἑαυτὸν βαδίσειν ὑπολαβὼν ὄρθρου παρὰ τὴν 20 πύλην εὐρίσκεται τῆς Μεδιολάνου πόλεως, Ῥώμην προσαγορευομένην· ὁ γὰρ Θεὸς ὁ τῆ ἑαυτοῦ καθολικῆ ἐκκλησίᾳ τεῖχος αὐτὸν κατὰ τῶν οἰκειῶν ἐχθρῶν εὔτρε- 25 πιζων καὶ τὸν πύργον ἐγείρων Δαυὶδ κατέναντι τοῦ προσώπου Δαμασκοῦ, τουτέστιν τῆς τῶν ἀντιπάλων κακοπιστίας, ἐπέσχευ αὐτοῦ τὴν φυγὴν. Μετὰ δὲ τὸ εὔρε- 30

¹ Rursus in eodem cod. Fisc. lacuna hic est ad eum modum, *contra faciem Damasci Hoc igitur ad clementissimum imperatorem tunc Valentinianum*

2 ἀληθῆ. 3 πεῖρας. 6 μηκέτι. 7 ἐθέλων. 8 ἐτάρας. 9 αὐτόν. 15 ἑώρα... μηδέν. 16 ἐπιφυγεῖν. 19 ἐαυτόν. 23 ἐαυτοῦ. 29 κακοπιστείας.

est ad clementissimum imperatorem tunc Valentinianum, qui summo gaudio accepit quod judex a se directus ad sacerdotium peteretur. Laetabatur etiam Probus praefectus, quod
5 verbum ejus impleretur in Ambrosio; dixerat enim proficiscenti, cum mandata ab eodem darentur, ut moris est: Vade, age non ut judex, sed ut episcopus.

9. Pendente itaque relatione, iterum fugam paravit, atque in possessione cujusdam Leontii clarissimi viri aliquamdiu delituit. Sed ubi relationi
20 responsum est, ab eodem Leontio proditur; praeceptum enim erat vicario ut insisteret rebus perficiendis: qui injuncta sibi cum vellet implere, proposito edicto, convenit omnes,
25 ut si vellent sibi consulere, rebusque suis, proderent virum. Proditus itaque et adductus Mediolanum, cum intelligeret circa se Dei voluntatem, nec
30 se diutius posse resistere, pos-

relatum est, qui summo gaudio accepit quod iudices a se directi ad sacerdotium peterentur.

υἱναὶ αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δήμου παρεφυλάττετο, καὶ τοῦ αὐτοῦ δήμου ἀναφορᾶ πρὸς τὸν τότε εὐσεβέστατον βασιλέα Βαλεντινιανὸν ἀνεπέμπετο· ὃς δεξιόμενος ἔχαιρεν ἐπὶ ταύτῃ μεγάλως, ὡς τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀποστελλομένων ἀρχόντων εἰς ἱερωσύνην ψηφισομένων· ἔχαιρεν δὲ καὶ Πρόβος ὁ ἑπαρχος, ὅτι ὁ λόγος ὃν εἶπεν ἐπ' Ἀμβροσίῳ ἐπεπλήρωτο· καὶ γὰρ ἐκδημοῦντι τὰ συνήθη μανθᾶτα διδοὺς «πορεύου, ἔφη· πρᾶξον οὐχ ὡς ἄρχων ἀλλ' ὡς ἐπίσκοπος».

9. Καὶ ἐτι τῆς ἀναφορᾶς ἡρτημένης, πάλιν ἐπὶ φυγὴν παρεσκευαστο καὶ εἰς κτῆμά τινος λαμπροτάτου ἀνδρὸς Λεοντίου ἐπὶ τινα χρόνον διέλαθεν. Ἄλλ' ἐπεὶ τὰ τῆς ἀναφορᾶς ἀπόκρισιν ἀπειλήφει, ἐξ αὐτοῦ Λεοντίου προδίδοται· τῷ γὰρ βικαρίῳ προσετέτακτο ἐπιστῆναί τε καὶ πέρας τῷ πράγματι παρασχεῖν ὅς, τὸ ἐγχειρισθὲν πληρῶσαι βουλούμενος, ἡδίκτον προέθηκεν, ἐν ᾧ πᾶσι προσῆγεν ὑπόμνησιν ἵνα τὸν ἀνδρα ἐκδώσωσιν, εἴπερ εαυτῶν καὶ τῶν οἰκείων τίθενται πρόνοιαν. Παραδοθεὶς οὖν καὶ εἰς Μεδιόλανον ἀπαχθεὶς, ἐπειδὴ

10 ἐπαμβροσίω. 16 ἐπιφυγῆν. 20 ἀπειλήφει. 22 προδίδωται. 28 εαυτῶν.

tulavit non se nisi a catholico episcopo baptizari;¹ sollicite enim cavebat perfidiam Arianorum. Baptizatus itaque fertur omnia ecclesiastica officia implesse, atque octava die episcopus ordinatus est summa cum gratia et laetitia cunctorum. Igitur post annos aliquot ordinationis suae ad urbem Romanam, hoc est, ad proprium solum perrexit, ibique sanctam puellam, de qua supra memoravimus, cui manum offerre solitus erat, in domo propria cum germana, sicut reliquerat, invenit, jam matre defuncta. Atque cum illa dexteram illius oscularetur, subridens ait illi: Ecce ut dicebam tibi, sacerdotis manum oscularis.

10. Per idem tempus cum trans Tiberim apud quamdam clarissimam invitatus, sacrificium in domo offerret, quae-

τοῦ Θεοῦ τὴν τοιαύτην εἰς ἑαυ-
τὸν γνώμην ἠσθάνετο, ἐπὶ πολὺ
τε ταύτη ἀντιτείνειν οὐκ ἴσχυεν,
ἤτησεν μὴ ἐξ ἑτέρου τινὸς εἰμὴ
ἐκ καθολικοῦ ἐπισκόπου βαπτι- 5
σθῆναι· ἤδη γὰρ τὴν τῶν Ἀρειανῶν
ὑφωρᾶτο κακοδοξίαν. Βαπτισθεις οὖν
λέγεται κατὰ τοὺς διαφοροὺς
βαθμοὺς τὰς ἱεράς λειτουργίας
ἀποπληρῶσαι καὶ οὕτω 10
τῇ ὀγδόῃ ἡμέρᾳ χειροτονηθῆναι
ἐπίσκοπον, πάντων ἅμα χαίροντων
μεγάλως καὶ πάντων εὐφραينوμένων.
Μετὰ δὲ τινὰς χρόνους τῆς οἰκειάς
χειροτονίας ἐπὶ τὴν πόλιν 15
τὴν Ῥώμην, τουτέστιν ἐπὶ τὴν οἰκίαν
ἐβάδισεν γῆν, κάκει τὴν ἁγίαν
κόρην περὶ ἧς καὶ ἄνω μνείαν
ἐποιήσαμεθα, ἣ καὶ τὴν χεῖρα
προσάγειν εἰώθει, κατὰ τὸν 20
οἶκον μετὰ τῆς ἀδελφῆς ὡς κατέλιπεν
εὖρεν, ἤδη τῆς μητρὸς τεθνηκυίας.
Καὶ ὡς ἐκείνη τὴν αὐτοῦ δεξιὰν
κατεφίλει, ὑπομειδιάσας φησὶ
πρὸς αὐτήν· «ἰδοῦ, 25
ὡς ἔλεγόν σοι, ἱερέως χεῖρα
φιλεῖς».

10. Ἐν αὐτῷ δὴ τῷ καιρῷ τούτῳ,
πέρα τοῦ Τιβέρεως παρά τινι
γυναικὶ λαμπρᾷ προτραπεῖς 30

2 ἐπιπολύτε. 3 ἀντιτείνειν οὐκ ἴσχυεν.
4 ἐξαιτέρου. 7 ὑφωρᾶτο. 9 ἱεράς.
10 ἀπὸ πληρῶσαι. 20 εἰώθη. 23 τε-
θνηκυίας. 29 τηβέρεως.

¹ Mss. aliquot, *solicitam enim habebat perfidiam Arianorum.*

dam balneatrix quae paralytica in lecto jacebat, cum cognovisset ibidem esse Domini sacerdotem, in sellula se ad
 5 eandem domum, ad quam ille invitatus venerat, portari fecit, atque orantis et imponentis manus vestimenta attigit. Quae cum exoscularetur, statim sanitate recepta, ambulare coepit; ut impleretur illud Dominicum dictum ad apostolos: *Etiam majoru his facietis, credentes in nomine meo* (Joan.,
 10 XIV, 12). Quod tamen signum sanitatis ut mirabile fuit, ita etiam nec occultum; nam ego hoc ¹ in eadem regione post annos plurimos, sanctis viris
 20 referentibus, positus in urbe cognovi.

25

11. Sirmium vero cum ad ordinandum episcopum Anemium perrexisset, ibique Justiniae tunc temporis reginae
 30 potentia et multitudine coadu-

¹ Aberat ab edit. et mss. quibusdam, in eadem regione; sed in aliis mss. probatioribus reperitur

ἵνα κατὰ τὸν αὐτῆς οἶκον ἱεροουργήσῃ, βαλανείου τις προεστηκυῖα παράλυτος, ἐπὶ κλίνης κατακειμένη, ἐπεὶ ἐκεῖσε τὸν τοῦ Κυρίου ἱερέα ἔγνω εἶναι ἐπὶ φορείου κατὰ τὸν οἶκον, καθ' ὃν αὐτὸς προτραπεῖς ἐγένετο, βασταχθῆναι ἑαυτὴν παρεσκεύασεν. Εὐχομένου τε αὐτοῦ καὶ τὰς χειρὰς ἐπιτιθέντος, τῶν ἱματίων αὐτοῦ καθήψατο, ἅπερ ἐπεὶ κατεφίλησεν παραχρῆμα ὑγίης γενομένη περιπατεῖν ἤρξατο, ἵνα πληρωθῇ τὸ παρὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τοὺς ἀποστόλους ῥηθέν, «ὡς καὶ μεῖζονα τούτων ποιήσῃτε οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ ὄνομά μου». Τοῦτο δὲ τὸ τῆς ὑγείας σημεῖον ὡσπέρ ἐστι θαυμαστόν, οὕτως ἐστὶ καὶ μηδενὶ κεκρυμμένον· καὶ γὰρ ἐγὼ κατὰ τὸ αὐτὸ κλίμα μετὰ πολλοὺς ἐνιαυτοὺς γεγονῶς, ἐκ πλείστων ἀγίων τοῦτο κατὰ τὴν πόλιν λεγόντων ἐπέγνων.

11. Ὅτε δὲ ἐν τῷ Σιρμίῳ ἐξώρμισεν ἐφ' ᾧ Ἀνέμιον ἐπίσκοπον καταστήναι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τῇ τῆς βασιλίδος Ἰουστίνης δυνάμει τε καὶ

1 ἱεροουργεῖ. 2 βαλανίου 3 ἐπικλίνης. 5 ἐπιφορείου. 11 καθ' ἧψατο. 20 μὴ δενί. 22 κλίμα. 23 γεγονῶς. 27 ἐξόρμισεν... ἀνέμιον. 29 Ἰουστίνης.

nata de ecclesia pelleretur; ut non ab ipso, sed ab haereticis arianus episcopus in eadem ecclesia ordinaretur: essetque constitutus in tribunali, nihil curans eorum, quae a muliere excitabantur; una de virginibus Arianorum impudentior caeteris, tribunal conscendens, apprehenso vestimento sacerdotis, cum illum attrahere vellet ad partem mulierum, ut ab ipsis caesus de ecclesia pelleretur; ait ei, ut ipse solitus erat referre: Etsi ego indignus tanto sacerdotio sum, tamen te non convenit vel professionem tuam in qualemcumque sacerdotem manus injicere; unde deberes vereri Dei iudicium, ne tibi aliquid mali eveniret. Quod dictum exitus confirmavit; nam alio die mortuam ad sepulcrum usque deduxit, gratiam pro contumelia rependens. Et hoc factum non levem adversariis incussit metum, pacemque magnam ecclesiae catholicae in ordinando episcopo tribuit.

πλήθει τῆς ἐκκλησίας ὠθεῖτο, ὅπως μὴ παρ' αὐτοῦ ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν Ἀρειανῶν αἰρέσεως γένηται τις ἐπίσκοπος. Ὡς δὲ ἐν τῷ συνθρόνῳ ἐκαθίσθη, τῶν ἐκ τῆς 5 εἰρημένης γυναικὸς φροντίσας οὐδέν, μία τις ἐκ τῶν ἀρειανῶν παρθένων, ἀναιδεστέρα τῶν ἄλλων, ἐπὶ τὸ σύνθρονον ἄνεισι, δράττεται τε τῆς τοῦ ἱερέως ἐσθῆ- 10 τος· ἐβούλετο δὲ αὐτὸν εἰς τὸ τῶν γυναικῶν ἐλκύσαι μέρος, ἵνα παρ' αὐτῶν τυπτηθεῖς τῆς ἐκκλησίας ἀπελαθῆ. Ἀκούει οὖν παρ' αὐτοῦ ὧν αὐτὸς εἰώθει προ- 15 φέρειν ῥημάτων· «ἀλλ' εἰ καὶ ἐγὼ τοσαύτης εἰμι ἱερωσύνης ἀνάξιος, οὔτε σοὶ συμβαῖνόν ἐστιν, οὔτε τῷ σῶ ἔπαγγέλ- γέλματι, τὸ καθ' οἴουδῆποτε ἱε- 20 ρέως χεῖρας ἐπιβάλλειν· ὅθεν εὐλαβεῖσθαι σε τὸ τοῦ Θεοῦ κρίμα προσήκει, μὴ τί σοι καὶ ἀποβῆ». Τοῦτον τὸν λόγον ἡ ἔκβασις ἐπεσφράγισεν· καὶ γὰρ 25 τῇ ἐξῆς νεκρὰν αὐτὴν μέχρι τοῦ μνημείου προέπεμψεν, ὥσπερ τινα ταύτην χάριν αὐτῇ τῆς ὕβρεως ἀποτίνων. Τοῦτο οὖν οὕτω γενόμενον οὐ μικρὸν τοῖς 30 ἐναντίοις φόβον ἐπέσεισεν, εἰρήνην τε μεγάλην τῇ ἐκκλησίᾳ

1 πλήθ. 3 τῆς. 10 ἐσθῆτος. 13 τυπτηθῆς. 15 εἰώθ. 18 σὺ συμβαίνων.
20 καθοιουδήποτε. 29 ἀποτεινών.

12. Ordinato itaque catho-
lico sacerdote, Mediolanum re-
5 vertitur, ibique supradictae
Justinae mulieris innumeras
insidias sustinuit, quae mune-
ribus atque honoribus adver-
sus sanctum virum oblatis, po-
10 pulum excitabat. Sed infirmo-
rum animi talibus promissis
decipiebantur; promittebat
enim tribunatus, et diversas
alias dignitates iis, qui illum de
15 ecclesia raptum, ad exsilium
perduxissent. Quod cum multi
conarentur, sed Deo praesule,
perficere non valerent, unus
infelicioer caeteris, nomine Eu-
20 thymius, in tantum furorem ex-
citatus est, ut juxta ecclesiam
sibi domum pararet, atque in
eadem carrum constitueret, quo
facilius raptum,¹ superpositum
25 carpento ad exsilium perdu-
ceret. *Sed iniquitas ejus in
verticem ipsius descendit* (*Psal.*,
VII, 17); post annum etenim
eodem die quo illum rapere se
30 arbitrabatur, in eodem carpen-
to impositus de eadem domo

¹ Restituitur etiam e mss. prope
omnibus, *superpositum carpento*.

ἐπὶ τῇ τοῦ ἐπισκόπου χειροτο-
νία παρέσχεν.

12. Καταστήσας τοίνυν ἱε-
ρέα τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ἐπὶ
τὴν Μεδιόλανον ὑποστρέφει, ἐκεῖ-
σέ τε παρὰ τῆς εἰρημένης Ἰου-
στίνης ἐπιβουλὰς ἀναριθμήτους
ὑφίστατο, ἢ δώροις τε καὶ τι-
μαῖς κατὰ τοῦ ἀγίου τὸ πλῆθος
διήγειρεν· αἱ δὲ τῶν ἀσθενεστέ-
ρων ψυχαὶ ταῖς τοιαύταις ὑπή-
γοντο ὑποσχέσεσιν· τριβουνᾶτα
γὰρ καὶ ἄλλας ἀξίας ἐπηγγέλ-
λετο τοῖς αὐτὸν ἀνάρπαστον ἐπὶ
ἐξορίαν ἀπάξουσιν. Τοῦτο δὲ εἰ
καὶ πολλοὶ ἐπεχείρησαν, τῇ τοῦ
Θεοῦ προνοίᾳ ἔργῳ παραδοῦναι
οὐκ ἴσχυσαν· εἷς δὲ τῶν ἄλλων
ἀθλιώτερος, Εὐθύχιος τοῦνομα,
εἰς τοσοῦτον ἐξήφθη μανίας ὡς
παρὰ τὴν ἐκκλησίαν οἶκόν τε
ἑαυτῷ κατασκευάσαι καὶ κατὰ
τοῦτον ὄχημα καταστῆσαι, ὅπως
αὐτὸν ἀρπαγέντα ἐπιθεῖς τῷ
ὀχῆματι ῥαδίως εἰς ἐξορίαν ἀπο-
κομίση. Ἄλλ' ἡ ἀδικία αὐτοῦ
ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ καταβέβηκεν·
μετ' ἐνιαυτὸν γὰρ κατ' αὐτὴν
τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἀρπάσαι τὸν
ἄνδρα διενοεῖτο, ἐπὶ τῆς αὐτῆς
ἀπῆνης· τεθεῖς ἐκ τῆς αὐτῆς

8 δῶροις. 24 ἀρπαγέντα. 26 ἀποκο-
μίσει. 31 ἀπεινῆς.

ipse ad exsilium destinatus est, reputans sibi justo iudicio Dei id in se esse conversum; ut in eo carpento dirigeretur ad exsilium, quod ipse paraverat sacerdoti. Cui non minimum solatii sacerdos praebuit, dando sumptus, vel alia quae erant necessaria.

13. Sed haec confessio hominis nec mulieris furorem, nec vaesanorum Ariaronum dementia repressit; majore etenim accensi amentia, basilicam Portianam invadere nitebantur: exercitus etiam armatus ad custodiendas fores ecclesiae est directus, ut nemo auderet catholicam ecclesiam ingredi. Sed Dominus qui de adversariis suis ecclesiae suae triumphos donare consuevit, ad ecclesiae suae munimentum militum corda convertit;¹ ut aversis scutis ecclesiae fores servarent, nec egredi dimitterent, sed ingredi ecclesiam plebem catholicam minime prohiberent. Sed nec hoc satis erat missis militibus, nisi eti-

¹ Nonnulli mss., ut *aversis scutis . . . nec ingrediendi licentiam dimitterent, sed egrediendi.*

οικίας εἰς ἔξορίαν ἐστέλλετο, καθ' ἑαυτὸν λογιζόμενος ὡς δικαίως ἢ τοῦ Θεοῦ κρίσις εἰς ἑαυτὸν περιτέτραπται· ὅτι ἐν τούτῳ δὴ τῷ ὀχλήματι ἔξόριστος ἀπεπέμπετο, 5
 δ κατὰ τοῦ ἱερέως παρεσκευάκει. Τοῦτον οὖν οὐ μετρίως ὁ ἱερεὺς παρεμυθεῖτο, τὰ τε πρὸς δαπάνην καὶ ὅσα ἀναγκαῖά ἐστι χορηγῶν.

13. Ἄλλ' ἢ ταύτης τῆς γνώ- 10
 μης ὁμολογία τοῦ ἔξορισθέντος ἀνδρός, οὔτε τῶν μαινομένων Ἀρειανῶν οὔτε τὴν Ἰουσίνης ἀνόητον ἀποπληξίαν ἐπέσχεν. Μείζονι δὲ ἀναφθέντες παραφρο- 15
 σύνη τῇ τῆς Πορκιανῆς ἐκκλησίας βασιλικῇ κατεπέβαινον, στρατός τε ὀπλίτης πρὸς φυλακὴν τῶν τῆς ἐκκλησίας θυρῶν ἐξεπέμπετο ἐφ' ᾧ μηδένα τολμη- 20
 σαι εἰς τὴν καθολικὴν εἰσελθεῖν ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ὁ τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ἐναντίων νίκην παρέχων, τὴν τῶν στρατιωτῶν διάνοιαν ὑπὲρ 25
 ἀσφαλείας τῆς οἰκίας ἐκκλησίας μετέτρεψεν· περιστρέψαντες γὰρ τὰς ἀσπίδας τὰς τῆς ἐκκλησίας πύλας ἐφόλαττον, ἐξίναί μὲν τὸν πιστὸν μὴ συγχωροῦντες λαόν, 30

1 οἰκίας. 3 ἑαυτὸν. *6 ὦ. 9 ἀναγκαῖα. 13 ἀρειανῶν. 20 μὴ δένα. 29 ἐφόλαττων. 2 τῶν πιστῶν μὴ συγχωροῦντες.

am pro catholica fide cum plebe pariter acclamarent. Hoc in tempore primum antiphonae, hymni, ac vigiliae in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Cujus celebritatis devotio usque in hodiernum diem non solum in eadem ecclesia, verum per omnes pene Occidentis provincias manet.

15 14. Per idem tempus sancti martyres Protasius et Gervasius se sacerdoti revelaverunt. Erant enim in basilica positi, in qua sunt hodie corpora Naboris et Felicis martyrum: sed sancti martyres Nabor et Felix celeberrime frequentabantur, Protasii vero et Gervasii martyrum ut nomina, ita etiam sepulcra incognita erant, in tantum ut supra ipsorum sepulcra ambularent omnes, qui vellent ad cancellos pervenire, quibus sanctorum Naboris et Felicis martyrum ab injuria sepulcra defendebantur. Sed ubi san-

εισιέναι δὲ ἐπιτρέποντες. Οὐχὶ δὲ τοῦτο μόνον ἐξήρχεσεν τοῖς στρατιώταις ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ κοινῶς ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ πίστεως ἐξεβόησαν. Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ πρῶτον ἀντίφωνα καὶ ὕμνοι καὶ ἀγρυπνίαι κατὰ τὴν Μεδιόλανον ἐκκλησίαν ἤρξαντο γίνεσθαι, καὶ ταύτης τῆς λειτουργίας τὸ σεμνὸν μέχρι σήμερον οὐ κατὰ ταύτην μόνον τὴν ἐκκλησίαν ἀλλὰ καὶ κατὰ πάσας, ὡς εἶπεῖν, τὰς Δύσεως ἐπαρχίας φυλάττεται.

14. Ἐπι δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον οἱ ἄγιοι μάρτυρες Προτάσιος καὶ Γερβάσιος τῷ ἱερεῖ τούτῳ ἑαυτοὺς ἐφανέρωσαν. ἦσαν γὰρ ἐν τῇ βασιλικῇ ἐκκλησίᾳ κατακειμένοι, ἐν ἧ κεῖνται τὰ σώματα Νάβωρος καὶ Φήλικος τῶν μαρτύρων. Ἄλλ' οἱ μὲν ἄγιοι Νάβωρ καὶ Φήλιξ συνεχεῖς ἰκέτας εἶχον προσφεύγοντας αὐτοῖς, Προτασίου δὲ καὶ Γερβασίου τῶν μαρτύρων ὡς τὰ ὀνόματα καὶ ἡ ταφή ἠγνόητο ἐπὶ τοσοῦτον, ὡς ἐπάνω τοῦ μνημείου αὐτῶν βαδίζειν πάντας τοὺς ἐθέλοντας ἐπὶ τοὺς καρχέλλους ἐλθεῖν, δι' ὧν Νάβωρος καὶ Φήλικος τῶν μαρ-

10 λειτουργίας. 15 κατεκείνον. 20 ἐνῆ. 21 φίλικος. Οὕτω καὶ κατωτέρω. 27 ταφή ἠγνώη τὸ ἐπιτοσοῦτον.

ctorum martyrum corpora sunt levata, et in lecticis posita, multorum ibi satanae aegritudines perdocentur. Caecus etiam Severus nomine, qui nunc usque in eadem basilica quae dicitur Ambrosiana, in quam martyrum corpora sunt translata, religiose servit; ubi vestem martyrum attigit, statim lumen recepit. Obsessa etiam corpora a spiritibus immundis curata, summa cum gratia domum repetebant. Sed iis beneficiis martyrum in quantum crescebat fides ecclesiae catholicae, in tantum Arianorum perfidia minuebatur.

15. Denique ex hoc tempore sedari coepit persecutio, quae Justinæ furore accendebatur; ut sacerdos de ecclesia pelleretur. Tamen intra palatium multitudo Arianorum cum Justina constituta deridebat tantam Dei gratiam, quam ecclesiae catholicae dominus Jesus meritis martyrum suorum con-

τύρων ὁ τάφος περιεπέφρακτο. Ὀπηνίχα δὲ τὰ τούτων τῶν ἁγίων ἐπῆρτο σώματα καὶ ἐπ' ὀχλήματος κατετέθη, πολλαὶ νόσων ἰάσεις ἐγίνοντο. Καὶ τυφλὸς δὲ τις 5 Σεβήρος ὀνόματι, ὃς ἔτι καὶ νῦν ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ βασιλικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ τὰ τῶν ἁγίων μετακεκόμισται σώματα, μετ' εὐλαβείας προσκαρτερεῖ, ἐπειδὴ τῆς 10 τῶν ἁγίων ἐσθῆτος προσήψατο εὐθέως ἀνέβλεψεν. Πολλὰ δὲ σώματα ἐξ ἀκαθάρτων πνευμάτων συνεχόμενα τεθεράπευται, καὶ μετὰ τὴν ἴασιν χαίροντες οἴκαδε 15 ἐπανήσαν. Ἐπὶ δὲ ταῖς τοιαύταις τῶν μαρτύρων εὐεργεσίαις ὕσῳ τὰ τῆς πίστεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ηὔξανετο, τοσοῦτον ἢ τῶν Ἀρειανῶν ἠλαττοῦτο 20 κακοπιστία.

15. Καὶ γὰρ ὁ διωγμὸς ἐξ ἐκείνου ὃν κατὰ τοῦ ἱερέως ὁ τῆς Ἰουστίνης ἀνῆψε θυμὸς, ἵνα τῆς ἐκκλησίας ἐξελαθῆ, ἤρξατο κα- 25 ταπαύεσθαι. Κατὰ δὲ τὸ παλάτιον πλῆθος Ἀρειανῶν σὺν Ἰουστίνῃ γενόμενον τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ἐγέλων, ἦν τῇ οἰκείᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ ὁ κύριος Ἰησοῦς 80 τῇ τῶν μαρτύρων ἀξία παρασχεῖν

1 περὶ ἐπέφρακτο. 3 σώματα καὶ ἐποχήματος. 6 ὡς. 7 ἐνῆ. 11 πρὸς καρτερεῖ. 13 ἐξακαθάρτων. 16 ἐπανίεσαν. 20 ἠλαττοῦτο. 21 κακοπιστεία. 22 ἐξεκείνου. 30 καθολικῆ.

ferre dignatus est: venerabilemque virum Ambrosium narrabat pecunia comparasse homines, qui se vexari ab im-

5 mundis spiritibus mentirentur; atque ita ab illo, sicut et a martyribus se torqueri dicerent. Sed hoc Judaico ore loquebantur Ariani, suppres-

10 scilicet eorum; illi enim de Domino dicebant, quoniam *in Beelzebuth principe daemoniorum eiecit demoni* (*Luc.*, XI, 15): isti de martyribus, vel

15 de Donini sacerdote loquebantur, quod non Dei gratia, quae per ipsos operabatur, immundi spiritus pellerentur; sed accepta pecunia se torqueri mentirentur.

20 Clamabant enim daemones: Scimus vos martyres; et Ariani dicebant: Nescimus esse martyres. Jam hoc et in evangelio legimus, ubi dixerunt daemones ad dominum

25 Jesum: Scimus te, quia sis Dei Filius (*Marc.*, I, 24); et Judaei dicebant: *Hic autem unde sit, nescimus* (*Joan.*, IX, 29). Sed

30 non hic testimonium accipitur daemonum, sed confessio; unde

ηὐδόκησεν· ἔλεγον δὲ καὶ τὸν σεβασμιώτατον Ἀμβρόσιον χρίμασιν ὠνεῖσθαι τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐξ ἀκαθάρτων ἑαυτοὺς πνευματικῶν κατέχεσθαι πλαττομένους, καὶ λέγοντας ὡς τὸν ὁμοιον τρόπον παρ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἁγίων βασιανίζονται μαρτύρων. Τοῦτο δὲ ἰουδαϊκῶ οἱ Ἀρειανοὶ προέφερον στόματι, ἴσοι τῶν Ἰουδαίων τυγχάνοντες· ἐκεῖνοι γὰρ περὶ τοῦ Κυρίου ἔλεγον, ὅτι «ἐν Βεελζεβούλ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια». οὗτοι δὲ περὶ τε τῶν μαρτύρων καὶ τοῦ ἱερέως ἔλεγον, ὡς οὐ δι' αὐτῶν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐνήργει τὰ ἀκαθάρτα ἐκβάλλεσθαι πνεύματα, ἀλλ' ἀργυρίου δώσει ἑαυτοὺς βασιανίζεσθαι προσεποιούντο. Ἐβίων γὰρ οἱ δαίμονες «ἴσμεν ὑμᾶς ὡς μάρτυρες», οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἔλεγον «μάρτυρας εἶναι οὐκ οἶδαμεν». Ἦδη τοῦτο καὶ ἐν εὐαγγελίῳ ἀνέγνωμεν, ἔνθα οἱ δαίμονες λέγουσιν πρὸς τὸν κύριον Ἰησοῦν «οἶδαμέν σε τίς εἶ, υἱὲ τοῦ θεοῦ». καὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον «τοῦτον δὲ πῶθεν ἐστὶν οὐκ οἶδαμεν». Ἄλλ' οὐ μαρτυρίαν ἐναυθὰ λαμβάνομεν τῶν δαιμόνων, κατὰ θεσιν δέ.

3 ὠνεῖσθαι 4 ἐξακαθάρτων. 19 δώσει ἐξυτοὺς 21 ἴσμεν. 23 οὐκοῖδαμεν.
24 ἦδη τ. κ. ἐνευαγγελίῳ. 27 ὤε. 28 ἰουδαῖοι. 29 οὐκοῖδαμεν.

miseriores Ariani vel Judaei, ut quod confitentur daemones, illi negent.

16. Deus tamen qui gratiam ecclesiae suae augere consuevit, non passus est diu insultari a perfidis sanctis suis. Unus itaque ex ipsa multitudine subito arreptus a spiritu immundo, clamare coepit¹ ita torqueri eos, ut ipse torquebatur, qui negarent martyres vel qui non crederent in Trinitatis unitatem, quam docet Ambrosius. At illi hac voce confusi, qui converti debuerant, et dignam tali confessione agere poenitentiam, in piscinam demersum hominem necaverunt, perfidiae homicidium adjungentes; deduxit enim illos ad hunc finem digna necessitas. Sanctus vero Ambrosius episcopus majoris humilitatis vir factus, donatam sibi a Domino gratiam reservabat, crescebatque quotidie fide et amore coram Deo et hominibus.

17. Per idem tempus erat

¹ Omnes edit. cum codice uno vel altero, *ita optare se torqueri eos*: caeteri mss. summo consensu repudiant, *optare se*.

Ὅθεν ἀθλιώτατοί εἰσιν Ἀρειανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι· ὁ γὰρ ὁμολογοῦσιν οἱ δαίμονες, ἐκεῖνοι ἀρνοῦνται.

16. Ὁ δὲ Θεὸς τὴν ἑαυτοῦ χάριν τῇ ἐκκλησίᾳ προσαύζων οὐκ ἐπὶ πολὺ τοὺς ἀγίους ἤνέσχετο ἐκ τῶν κακοπίστων ὑβρίζεσθαι· εἰς γὰρ ἐξ αὐτοῦ τοῦ πλήθους ἀθρόον δαίμονι κατειλημμένος ἐβόα οὕτω βασανισθεῖεν οἱ τοὺς μάρτυρας ἀπαρνούμενοι, ὡς αὐτὸς βασανίζεται, καὶ ὅσοι ἀρνοῦνται τὴν τῆς Τριάδος ἐνότητα, ἣν διδάσκει Ἀμβρόσιος. Ταύτῃ τῇ φωνῇ κατησχύνθησαν· καὶ δέον αὐτοὺς ἐπιστρέφαι καὶ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας ἀξίαν δεῖξαι μετάνοιαν· ἐν νεροφόρῳ κιστέρνῳ καθέντες τὸν ἄνθρωπον ἀποπνίγουσιν, καὶ τῇ ἀπιστίᾳ φρόνον συνέζευξαν· εἰς τοῦτο γὰρ αὐτοὺς τὸ πέρας ἢ ἀξία αὐτῶν ἀνάγκη ἐξήγαγεν. Ὁ δὲ ἅγιος ἐπίσκοπος Ἀμβρόσιος μεγάλης ταπεινοφροσύνης ἀνὴρ γενόμενος τὴν αὐτῶ δωρηθεῖσαν ἀπὸ Θεοῦ χάριν ἐφύλαττεν, ἠῤῥανέν τε καθ' ἡμέραν πίστει τε καὶ ἀγάπῃ ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων.

17. Ἐν αὐτῷ δὴ τούτῳ τῷ

2 Ἰουδαῖοι. 4 ἑαυτοῦ. 5 πρὸς αὔξων. 6 ἐπιπολύ. 8 πλήθους. 9 κατειλημμένος. 12 ὡς οἱ. 19 ἀπὸ πνίγουσιν. 30 ἐναυτῶ.

quidam vir de haeresi Ari-
norum, acerrimus nimium dis-
putator, et durus atque incon-
vertibilis ad fidem catholicam.

5 Is constitutus in ecclesia, tra-
ctante episcopo, vidit (ut ipse
postmodum loquebatur) ange-
lum ad aures episcopi tractan-
tis loquentem; ut verba angeli
10 populo episcopus renuntiare
videretur. Quo viso conversus,
fidem quam expugnabat, coepit
ipse defendere.

18. Fuerunt etiam duo cu-
15 bicularii tunc temporis Grati-
ani imperatoris de haeresi
Arianorum, ¹ qui tractanti epi-
scopo quaestionem proponerent,
ad quam audiendam altero die
20 ad basilicam Portianam se ad-
futuros promiserant; erat enim
quaestio de incarnatione Do-
mini. Sed alio die miserandi
homines superbiae tumore com-
25 pleti, nec memores promisso-
rum, contemnentes Deum in
sacerdote ipsius, nec plebis
exspectantis considerantes in-
juriam, immemores etiam di-
30 ctorum dominicorum, quoniam
qui scandalizaverit unum ex

¹ Ita mss. edit. e contrario, *qui tra-
ctandam episcopo etc.*

καιρῷ διαλεκτικός τις τῶν Ἀρει-
νῶν ὡς μάλα δεινότατος, σκλη-
ρός τε πρὸς τὴν καθολικὴν πί-
στιν καὶ ἀμετάθετος, ἐν τῇ ἐκκλη-
σίᾳ γενόμενος εἶδεν, ὡς μικρὸν
ὑστερον διηγήσατο, ἄγγελον εἰς
τὸ οὖς τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὸ
πλῆθος ὁμιλοῦντος διαλεγόμενον,
ὡς τὸν ἐπίσκοπον τῷ πλήθει τὰ
τοῦ ἀγγέλου ῥήματα ἀπαγγέλλειν.
Τούτου ὀφθέντος αὐτῷ ἐπέστρε-
ψεν, καὶ ἦς κατηγονίζετο πί-
στεως ἤρξατο ταύτη συνηγορεῖν.

18. Ἦσαν δὲ τινες δύο κουβι-
κουλάριοι ἐκ τῆς τῶν Ἀρειανῶν
αἰρέσεως καθ' ὃν καιρὸν Γρατιανὸς
ἐβασίλευεν, οἱ τῷ ἐπίσκοπῳ προσ-
ομιλοῦντι ζητούμενόν τι προέ-
βαλον, ὑπέσχοντό τε τῇ ἐξῆς εἰς
ἀκράσιν τοῦ προβλήματος κατὰ
τὴν Πορκιανὴν ἀπαντήσῃν βασι-
λικὴν ἐκκλησίαν. Ἦν δὲ περὶ
τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως ἡ
ἐρώτησις. Τῇ οὖν ἐξῆς οἱ ἄθλιοι
τύφου καὶ ὑπερηφανίας πεπλη-
ρωμένοι, ἀμνήμονες ὧν ἐπηγγε-
λαντο, τοῦ τε Θεοῦ διὰ τοῦ κα-
ταπτύσαι τοῦ ἱερέως αὐτοῦ κατα-
φρονήσαντες, μηδὲ τὴν τοῦ λαοῦ
τοῦ ἐκδεχομένου αὐτοὺς ὑβριν
ἐννοήσαντες, μήτε τῶν τοῦ Κυ-

1 διάλεκτικός τις. 7 οὖς. 12 κατ-
ηγονίζετο. 22 ἦν. 24 ἐξῆς. 28 κα-
τὰ πτύσαι.

minimis istis, oportet ut mola asinaria collo ejus alligetur, et demergatur in profundum maris (Matth., XVIII, 6), ascendentes in rhedam, quasi gratia gestandi, civitatem egressi sunt, exspectante sacerdote et plebe in ecclesia constituta. Sed hujus contumaciae quis finis fuerit, horresco referens; subito enim praecipitati de rheda, animas emisissent, atque corpora illorum sepulturae sunt tradita. Sanctus vero Ambrosius cum ignoraret quid factum esset, nec diutius posset plebem tenere, ascendens pro tribunali, de eadem quaestione quae fuerat proposita, sermonem adorsus est, dicens: *Debitum, fratres, cupio solvendum, sed hesternus mens non invenio creditores*, et reliqua quae scripta sunt in libro, qui de *Incarnatione Domini* intitulatur.

19. Occiso itaque Gratiano imperatore, recipiendi corporis ejus causa secundam ad Maxi-

ρίου μνησθέντες λογίων τῶν λεγόντων ὡς ἄρα «ὁ σκανδαλίζων ἓνα ἐκ τούτων τῶν ἐλαχίστων συνέφερεν ἵνα μύλος ὄνικος τῶ τραχήλῳ αὐτοῦ προσεδέθη καὶ εἰς τὸ τῆς θαλάσσης κατεποντίσθῃ βάλθος». ἐπὶ ὄχημα ἀναβάντες ὡσανεὶ μετεωρισμοῦ χάριν ἐξῆλθον τῆς πόλεως, τοῦ τε ἱερέως περιμένοντος καὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καθεστῶτος. Ἄλλ' ὅποιον τῆς τοιαύτης αὐτῶν αὐθαδείας τὸ πέρας φρίττω καὶ λέγειν· αἰφνιδίως γὰρ ἐκ τοῦ ὀχήματος καταρραγέντες τὰς ψυχὰς ἀφήκων καὶ ταφῇ τὰ σώματα αὐτῶν εὐθὺς παρεπέμφθη. Ὁ ἅγιος δὲ Ἀμβρόσιος ἀγνοῶν τὸ γεγονός, ἐπὶ πολὺ τε τὸν λαὸν κατασχεῖν μὴ δυνάμενος, ἀναβὰς πρὸ τοῦ συνθρόνου περὶ τοῦ προβληθέντος ζητήματος ἤρξατο λέγειν «χρέος ἐκτίσαι φροντίζω καὶ τοὺς χθεσινούς οὐχ εὐρίσκω μου δανειστάς» καὶ τὰ λοιπὰ, ἃ γέγραπται ἐν τῷ λόγῳ, ὅς «περὶ σαρκώσεως» ἐπιγέγραπται.

19. Γρατιανοῦ δὲ τοῦ βασιλέως ἀναιρεθέντος, ἐπὶ τῇ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἀναλήψει δευτέ-

4 μύλος ὄνικος. 7 ἐπίοχημα. 8 ὡς ἀνεῖ. 12 ὁ ποιῶν. 19 ἄγνωτων.
25 οὐκ' εὐρίσκομου δανιστάς.

mum suscepit legationem. Apud
 quem quam constanter ege-
 rit, qui voluerit cognoscere,
 ipsius legationis epistolam ad
 5 Valentinianum juniorem datam
 cum legerit (*Epist.* 24), ap-
 probabit; nobis enim alienum
 a promissione visum est illam
 inserere, ne adjunctae episto-
 10 lae prolixitas fastidium le-
 genti afferret. Ipsum vero Ma-
 ximum a communionis consor-
 tio segregavit, admonens ut
 effusi sanguinis domini sui, et
 15 quod est gravius, innocentis,
 ageret poenitentiam, si sibi apud
 Deum vellet esse consultum.
 Sed ille cum poenitentiam de-
 clinat superbo spiritu, non so-
 20 lum futuram, sed etiam prae-
 sentem salutem amisit, re-
 gnumque quod male arripuerat,
 femineo quodam modo, timore
 deposuit, ut procuratorem¹ se
 25 reipublicae, non imperatorem
 fuisse confiteretur.

20. Mortua vero Justina,
 30 quidam haruspex Innocentius

¹ Omnes edit., *se reipublicae nomine praefuisse*; omnes mss. ut in contextu.

ραν πρεσβεΐαν ποιεΐται πρὸς Μά-
 ξιμον, πρὸς ὃν ὅπως σταθερῶς
 διαγέγονεν ὁ βουλόμενος εὖ εἰδέ-
 ναι τὴν περὶ αὐτῆς τῆς πρε-
 σβεΐας ἐπιστολὴν, γραφεΐσαν πρὸς
 τὸν νέον Βαλεντινιανόν, ἐὰν ἀνα-
 γνῶ δοκιμάσει· ἡμῖν γὰρ ἀλλό-
 τριον ᾧ ἐπηγγειλάμεθα ὁρῶμεν
 ἂν ταύτην ἐνθῆναι, μήπως τὸ τῆς
 ἐπιστολῆς μῆκος παρεντεθὲν ἀη-
 δίαν τῷ ἀναγινώσκοντι προσε-
 νέγκη. Αὐτὸν δὲ τὸν Μάξιμον
 τοῦ μετασχεῖν κοινωνίας ἐχώρη-
 σεν, λέγων ὡς ὑπὲρ αἵματος κε-
 νωθέντος οἰκείου δεσπότου καὶ
 (ἕπερ ἐστὶ βαρύτατον) ἀνευθύνου.
 χρῆ αὐτὸν ποιῆσαι μετάνοιαν,
 εἰ βούλεται τῆς τοῦ Θεοῦ προ-
 νοΐας τυχεῖν. Ἐκεῖνος δὲ ἐνῶ τὴν
 μετάνοιαν ἀποκλίνει ὑπεροψία
 ψυχῆς, οὐ τὴν μέλλουσαν μόνον
 ἀλλὰ καὶ τὴν παροῦσαν σωτη-
 ρίαν προσαπεβάλετο, καὶ ἦν κα-
 κῶς βασιλείαν ὑφῆρπασεν ταύ-
 την θηλυπρεπεῖ δειλία κατέθετο·
 ἐντολέα γάρ, ἤγουν φροντιστήν,
 ἑαυτὸν τῆς πολιτείας, οὐ βασι-
 λέα γεγονέναι προσωμολόγησεν.

· 20. Μετὰ δὲ θάνατον Ἰουσί-

1 ποιεΐται. 7 δοκιμάσει. 2 ἐνθῆναι.
 11 ἀειδίαν τῷ ἀναγινώσκοντι προσενεγκει.
 20 ὑπὲρ ὄψια. 21 οὐ τὴν] ἐν τῷ κωδ.
 αὐτῆς. 23 πρὸς ἀπεβάλετο καὶ ἦν.
 28 πρὸς ὁμολόγησεν.

nomine, ¹ non tamen opere, cum in causa maleficiorum a iudice torqueretur aliud quam interrogabatur fateri coepit; clamabat enim ab angelo majora tormenta sibi adhiberi eo qui custodiret Ambrosium; quoniam temporibus Justinæ ad excitanda odia populorum in episcopum cacumen tecti ecclesiae conscendens, medio noctis sacrificaverit. Sed quanto instantius et sollicitius opera maligna exercebat, tanto magis amor populi circa fidem catholicam et Domini sacerdotem convalescebat. Misisse se etiam et daemones, qui illum internecarent, fatebatur: sed daemones renuntiasse se non solum ad ipsum appropinquare minime posse, verum etiam nec ad fores domus, in qua manebat episcopus; quia ignis insuperabilis omne illud aedificium communiret, ut etiam longe positi urerentur: atque ita cessasse artes suas, quibus adversus Domini sacerdotem se aliquid posse arbitrabatur. Alius etiam gladium ferens ad cubi-

νης εἰς τῶν ἐκ θυμάτων μαντεύ-
εσθαι εἰωθῶτων, οἱ θρηπῶλοι
προσαγορεύονται, Ἰννοκέντιος, ὃς
ἐρμηνεύεται Ἀβλάβιος ὀνόματι
ἀλλ' οὐ πράγματι, ἐπ' αἰτία γοη- 5
τείας ἐκ τοῦ ἄρχοντος κολαζόμε-
νος ἄλλο τι παρὰ τὴν προσαγορευ-
ομένην πεῦσιν ὁμολογεῖν ἤρξατο,
μειζονα βοῶν αὐτῷ παρὰ τοῦ
ἀγγέλου προσάγεσθαι κολαστήρια, 10
ὅφ' οὗ Ἀμβρόσιος φυλάττεται·
ὅτι ἐπὶ τὸν καιρὸν Ἰουστίνης θέ-
λων μίσος τῷ λαῷ κατὰ τοῦ ἐπι-
σκόπου διεγείρει, ἐπὶ τὸ τῆς στέ-
γης ἀκρότατον ἀνελθὼν κατ' αὐ- 15
τὸ γοητείας ἐπετέλει τὸ μεσο-
νύκτιον. Καὶ ὅσον ἐνστατικώτε-
ρον καὶ ἐμμερίμνος τὸ τῆς γοη-
τείας ἔργον διηλύετο, τοσοῦτον
μᾶλλον ἢ τοῦ λαοῦ ἀγάπη περὶ τε 20
τὴν καθολικὴν πίστιν καὶ τὸν ἱερέα
τοῦ Κυρίου ἐστερεοῦτο. Καὶ δαί-
μονας δὲ πεπομφέναι τοὺς αὐτὸν
ἀνελεῖν ὀφειλοντας ἔλεγεν, τοὺς
δὲ δαίμονας ἀπαγορεῦσαι μὴ μό- 25
νον αὐτῷ μὴ δύνασθαι προσψαῦ-
σαι, ἀλλὰ μηδὲ ταῖς θύραις τῆς
οἰκίας ἐν ἧ ὁ ἐπίσκοπος κατοικεῖ,
ἐπεὶ πῦρ ἀνίκητον παρ' αὐτὸ τὸ 30
οἰκοδόμημα περιφράττει, ὡς καὶ
πόρρωθεν ὄντας αὐτοὺς καταφλέ-

¹ Mss. nonnulli, *sed opere crudelissimus.*

ὅ ἐπαιτεία. 7 ἀλλ' ὅτι. 13 μίσος.
27 μὴδὲ... οἰκίας ἐν ᾧ. 30 περ.

culum usque pervenit, ut interficeret sacerdotem: sed cum elevasset manum, districto gladio, dextera exerta in aera
5 obrigente remansit. Tunc se missum a Justina postquam confessus est, brachium quod inique cum extenderetur, obri-

10

21. Per idem tempus cum vir illustris Probus puerum suum notarium, qui spiritu immundo graviter vexabatur, direxisset ad episcopum, egressum ex urbe dimisit diabolus,
20 timens ad virum sanctum perducī. Atque ita puer quamdiu Mediolani apud episcopum fuit, nulla in illo diaboli dominatio
25 apparuit: sed ubi egressus Mediolano est, et prope urbem pervenit, idem spiritus qui illum antea habuerat, vexare eum coepit. Qui cum interrogaretur ab exorcistis, cur
30 quamdiu Mediolani fuisset, non

γειν, οὕτω τε σχολάσαι τὰς αὐτοῦ κακοτεχνίας, αἷς κατὰ τοῦ ἱερέως τοῦ Κυρίου ὡς δυναταῖς οὔσαις ἐπεχειρεῖ κεχρησθαι. Ἐτερος δέ τις ξίφος ἐπιφερόμενος
μέχρι τοῦ οἰκίσκου παραγίνεται ἐφ' ᾧ τὸν ἱερέα διαχειρίσασθαι· καὶ ὡς εἰς ὕψος ἤγειρε τὴν χεῖρα γυμνώσαι τὸ ξίφος, ξηρανθείσης τῆς αὐτοῦ δεξιᾶς ἔμεινεν. Τότε οὖν ἐπειδὴ πεμφθῆναι αὐτὸν ἐξ Ἰουστίνης ὡμολόγησεν, θεραπεύεται τῇ ὁμολογίᾳ τὸν βραχίονα, ὃν ἀδίκως ἐξέτεινεν.

21. Περὶ τὸν αὐτὸν δὲ καιρὸν τοῦ ἐνδοξοτάτου Πρόβου δοῦλον οἰκεῖον νοτάριον ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου βαρέως σκυλλόμενον πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἀποστείλαντος, ἐπειδὴ τῆς πόλεως ἐξῆλθεν ὁ παῖς, ἀνεχώρει καταλιπὼν αὐτὸν ὁ δαίμων, δεδοικῶς παρὰ τῷ ἁγίῳ ἀχθῆναι ἀνδρὶ. Οὕτω τε ὁ νέος ἐφόσον ἐν Μεδιολάνῳ τῷ ἐπισκόπῳ συνῆν, οὐδεμιᾶς ἐν αὐτῷ τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἠσθάνετο· ἐπεὶ δὲ τῆς Μεδιολάνου ἐξιῶν λοιπὸν τῇ πόλει προσήγγιζεν, ὁ αὐτὸς δαίμων ὁ πρότερον αὐτὸν κατεσχηκῶς πάλιν αὐτὸν κατεπόνει. Ἐρωτώμενος

2 τῆς... κακοτεχνίας. 4 οὔσαις. 8 ἐγειραι. 10 δεξιᾶς. 12 ὁμολόγησεν.
22 δεδοικῶς. 28 ἐξιῶν. 29 προσήγγιζεν. 30 κατεσχηκῶς.

in illo apparuisset; confessus est diabolus timuisse se Ambrosium, et ideo recessisse ad tempus, atque exspectasse in illo loco, ubi ab illo recesserat, donec reverteretur: quo revertente, vas quod deseruerat, repetisset.

οὖν ἐκ τῶν ἐξορκιστῶν «τί ἄρα ἐφόσον ἐν Μεδιολάνῳ διέτριβεν οὐδὲν ἐν αὐτῷ κατεφάνη», ὡμολόγησεν ὁ διάβολος εὐλαβηθῆναι Ἀμβρόσιον ὡμολόγει τε διὰ τοῦτο πρὸς καιρὸν αὐτὸν ἀπολιπεῖν, ἐκεῖ τε αὐτὸν περιμένειν, ὅθεν αὐτὸς ἀνεχώρησεν, ἕως οὗ ἐπανέλθῃ. Ἐπανιόντος οὖν αὐτοῦ, ἔλεγεν τὸ σχεῦος ἀναλαβεῖν ὃ κατέλειπεν.

22. Exstincto Maximo,posito Theodoſio imperatore Mediolani, Ambrosio vero episcopo constituto Aquileiæ, in partibus Orientis in quodam castello a christianis viris synagoga Judæorum et lucus Valentinianorum incendio concremata sunt, propterea quod Judæi vel Valentiniani insultarent monachis christianis; Valentinianorum enim hæresis triginta deos colit. Sed de hujusmodi facto comes Orientis ad imperatorem relationem direxit: qua accepta, imperator praeceperat ut synagoga ab episcopo loci reaedificaretur, in monachos vero vindicaretur. Sed hujus praecepti tenor

22. Ἀπολομένου δὲ Μαξίμου, Θεοδοσίου τε τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Μεδιόλανον γενομένου, Ἀμβροσίου τε ὄντος τοῦ ἐπισκόπου τότε ἐν τῇ Ἀκυλῆϊα, ἐν τινι καστέλλῳ συνέβη τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν συναγωγῆν τῶν Ἰουδαίων καὶ τόπον τῶν καλουμένων Βαλεντινιανῶν αἵρετικῶν ἐκ τῶν χριστιανῶν ἐμπρησθῆναι· τοῦτο δὲ ἐτολήθη διὰ τοῦτο, ὅτι τε Ἰουδαῖοι καὶ Βαλεντινιανοὶ τοῖς χριστιανοῖς ἐπεπήδων· ἡ δὲ τῶν Βαλεντινιανῶν αἵρεσις τριάκοντα σέβει θεούς. Οὗ δὲ γενομένου, ὁ τῆς Ἀνατολῆς κόμης ἀναφορὰν πρὸς τὸν βασιλέα ἔστειλεν, ἦν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς προστάττει τὴν μὲν συναγωγῆν ἐκ τῶν ἐπισκόπων οἰκοδομηθῆναι, κατὰ δὲ

3 κατεφάνη ὡμολόγησεν. 6 ἀπολειπεῖν. 8 αὐτοῦ. 11 κατέλειπεν. 18 συναγωγῆν. 21 ἐμπρησθῆναι. 23 Ἰουδαῖοι. 26 σέβη.

cum ad aures pervenisset venerabilis viri Ambrosii episcopi, direxit ad imperatorem epistolam (*Epist.* 40), quia ipse
 5 in tempore excurrere non poterat, qua illum convenit, ut id quod ab eodem statutum fuerat, revocaretur, servarique sibi debere ab eo audientiam;
 10 quia si dignus non esset, qui ab illo audiretur, dignus etiam non esset, qui pro illo a Domino audiretur, vel cui suas preces, aut cui sua vota committeret: paratum etiam se esse
 15 pro tali negotio mortem subire, ne dissimulatione sui praevaricatorem faceret imperatorem, qui tam injusta contra ecclesiam praecepisset.

23. Postea vero quam Mediolanum reversus est, posito
 25 imperatore in ecclesia, de eadem causa tractavit in populo. In quo tractatu introduxit Domini personam loquentis imperatori: Ego te ex ultimo imperatore feci, ego tibi exerci-
 30 tum inimici tui tradidi, ego

τῶν μοναχῶν ἐκδίχῃσιν προελθεῖν. Ὡς οὖν ἡ τοιαύτη κέλευσις εἰς ἀκοὰς ἠγέχθη τοῦ ὀσιωτάτου ἐπισκόπου, πέμπει πρὸς τὸν βασιλέα ἐπιστολήν, ἐπεὶ κατὰ καιρὸν ἐκεῖνον ἐκδραμεῖν αὐτὸς οὐκ ἠδύνατο· δι' ἧς ἐπιστολῆς ὑπομιμνήσκει αὐτὸν τὸ μὲν παρ' αὐτοῦ διατεταγμένον ἀνακληθῆναι, φυλαχθῆναι δὲ αὐτῷ τὴν παρ' αὐτοῦ ἀκρόασιν—ὅς εἰμὴ ἄξιός ὑπ' αὐτοῦ ἐστὶν ἀκουσθῆναι, ἀνάξιός γάρ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐστὶν ἀκούεσθαι· τίνι οὖν τὰς οἰκείας δεήσεις ἢ τίνι καταπιστεύσει τὰς οἰκείας εὐχὰς ὑβρίσας ἐπίσκοπον;—ἐτοιμὸς τε εἶναι ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου καὶ θάνατον ὑπελθεῖν, ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς ἐναντιούμενον ἑαυτὸν καὶ παραβάτην τὸν βασιλέα δεῖξῃ τὸν οὕτως ἄδικα κατὰ τῆς ἐκκλησίας προστάξαντα.

23. Μετὰ ταῦτα δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος εἰς Μεδιόλανον ἐπανῆλθεν, ὄντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ βασιλέως, περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως πρὸς τὸν δῆμον ὠμίλησεν ἐν ἣ ὁμίλῃ τὸ τοῦ Κυρίου εἰσήγαγεν πρόσωπον πρὸς τὸν βασιλέα φθεγγόμενον «ἐγὼ σε ἐξ εὐτελῶν βασιλέα πεποίηκα, ἐγὼ

3 ἠγέχθη. 5 κατακαιρόν. 8 ὑπὸ μιμνήσκει. 19 ἑαυτὸν. 25 ὄντως.
 28 ὠμίλησεν ἐν ἡομίλῃα.

tibi copias quas ille adversum te exercitui suo praeparaverat, dedi, ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni constitui, ego te triumphare sine labore feci: et tu de me inimicis meis donas triumphos! Cui descendenti de exhedra imperator ait: Contra nos proposuisti hodie, episcope. At ille respondit non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc imperator: Re vera, inquit, dure praeceperam contra episcopum de synagoga reparanda: in monachos vero ¹ vindicandum esse. Ita et a comitibus qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopus: Ego quidem cum imperatore nunc ago, vobiscum vero mihi aliter agendum est. Atque ita obtinuit ut illa quae statuta fuerant, revocarentur: nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua imperator illum agere debere testaretur. Cui episcopus: *Ergo ago fide tua*. Respondit imperator: *Age fide mea*. Qua sponsione iter-

¹ Ita mss.; edit. vero, *vindicandum esse a comitibus*.

σοι τοῦ πολεμίου σου τὸν στρατὸν παρέδωκα, ἐγὼ σοὶ τὰ χρήματα ἃ κατὰ σοῦ τῷ οἰκείῳ ἐκεῖνος παρεσκευάκει στρατεύματι παρέσχον, ἐγὼ τὸν ἐχθρόν σου ὑπὸ τὴν σὴν ἐξήγαγον ἐξουσίαν, ἐγὼ ἐκ τοῦ σπέρματός σου ἐπὶ τὸν βασιλείον θρόνον κατέστησα, ἐγὼ σε δίχα πόνου θριαμβεῦσαι πεποίηκα καὶ σὺ ἐξ ἐμοῦ τοῖς ἐχθροῖς μου νικητήριους παρέσχου πομπάς! Κατελθόντι δὲ αὐτῷ τῆς καθέδρας εἶπεν ὁ βασιλεὺς «καθ' ἡμῶν προσεφώνησας, ἐπίσκοπε, σήμερον» ὁ δὲ ἀποκριθεὶς ἔφη μὴ κατ' αὐτοῦ, ὑπὲρ αὐτοῦ δὲ μᾶλλον εἰπεῖν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀληθῶς, φησί, σκληρὰ κατὰ τῶν ἐπισκόπων προσέταξα περὶ τῆς κατὰ τὴν συναγωγὴν ἀνανεώσεως. Οἱ δὲ ἐν τῷ τότε καιρῷ παρόντες ὑπέβαλον κόμητες χρῆναί τινα κατὰ τῶν μοναχῶν ἐκδίχσιν προελθεῖν πρὸς οὓς ὁ ἐπίσκοπος ἔλεγεν «ἐγὼ μὲν μετὰ βασιλέως νῦν ἀγωνίζομαι, καθ' ὑμῶν δὲ τῇ ἐναγωγῇ ταύτῃ ἄλλως χρῆσομαι». Οὕτω τε ἐπισχῶν τὰ ὀρισθέντα ἀνεκαλέσατο οὐ γὰρ πρότερον τῷ θυσιαστηρίῳ ὁ ἐπί-

10 σοὶ ἐξεμοῦ. 15 ἀπὸ κριθείς. 29 οὕτω τὲ ἐπισχῶν. 30 ὀρισθέντα. 31 πρότερον.

ata, jam securus peregit sacerdos divina mysteria. Haec autem scripta sunt in epistola, quam ad germanam suam fecit
 5 (*Epist.* 41): in qua tractatum inseruit, quem eodem die habuit de baculo nuceo, qui a propheta Hieremia visus esse describitur.

10

15

24. Per idem tempus causa Thessalonicensis civitatis non minima successit tribulatio sacerdoti, cum civitatem pene deletam comperisset; promiserat enim illi imperator se veniam daturum civibus supra-
 25 comitibus occulte cum imperatore, ignorante sacerdote, usque¹ in horam tertiam gladio civitas est donata, atque plurimi interempti innocentes.
 30 Quod factum ubi cognovit sacerdos, copiam imperatori in-

¹ Mss. aliquot, *in horam tertiam eis civitas*, etc.

σκοπος προσελθεῖν ἠβουλήθη, εἰμὴ τοῦτο πράξει πιστεύσαντα αὐτὸν ἑαυτῷ ὁ βασιλεὺς τῇ οικείᾳ πίστει δισχυρίσατο· πρὸς δὲ ὁ ἐπίσκοπος «πιστεύσω σοι οὖν»; πρὸς δὲ ὁ βασιλεὺς εἶπεν «πιστεύσον»· ἤς πάλιν δευτερωθείσης ἐπερωτήσεως, θαρρῶν ὁ ἱερεὺς τὰ θεῖα μυστήρια ἐπετέλεσεν. Ταῦτα δὲ γέγραπται ἐν τῇ πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ ἐπιστολῇ, ἐν ἣ καὶ τὴν ἐξήγησιν τέθεικεν, ἣν κατὰ τὴν αὐτὴν ἔσχεν ἡμέραν περὶ τῆς καρυνοῦ ῥάβδου, ἣν ὁ προφήτης Ἰερεμίας ἐωρακέναι ὑπεγράψατο.

24. Περὶ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως χάριν οὐ μικρά τις θλίψις τῷ ἱερεῖ γέγονεν· ἔμαθεν γὰρ σχεδὸν ἠφρανίσθαι τὴν πόλιν, ἤδη τοῦ βασιλέως αὐτῷ συγγνώμην τοῖς πολίταις παρέξειν ὑπεσχημένον. Τῶν οὖν κομήτων ἅμα τῷ βασιλεῖ τοῦτο κρυφῆ διαπραττομένων ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἱερέως, μέχρι τρίτης ὥρας αὐτοῖς ἡ πόλις ἐξεδόθη, πολλοὶ τε τῶν ἀνευθύνων ἐσφάγησαν. Ἐπεὶ οὖν τοῦτο τῷ ἱερεῖ ἐγνώσθη γινόμενον, τὴν ἐξουσίαν ἀνείλε τῷ βασιλεῖ τῆς εἰς

8 θαρρῶν. 9 θεῖα. 13 ἐνῆ 14 καρυνοῦ. 19 τίς θλίψις. 24 κομίτων.

grediendi ecclesiam denegavit: nec prius dignum iudicavit coetu ecclesiae, vel sacramentorum communione, quam publicam ageret poenitentiam. Cui imperator contra asserebat David adulterium simul et homicidium perpetrasse. Sed responsum illico est: *Qui secutus es errantem, sequere corrigentem.* Quod ubi audivit clementissimus imperator, ita suscepit animo, ut publicam poenitentiam non abhorreret: cuius correctionis profectus secundam illi paravit victoriam.

25. Per idem tempus duo potentissimi et sapientissimi viri Persarum ad famam sacerdotis venire Mediolanum, deferentes secum plurimas quaestiones, ut ex his probarent sapientiam viri: cum quo ab hora diei prima usque in horam tertiam noctis per interpretem disputaverunt, admirantesque discesserunt ab eo. Et ut se probarent non ob aliam causam venisse, nisi ut certo certius nossent virum,

τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν εἰσόδου, καὶ οὐ πρότερον τῆς εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσόδου ἢ τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας αὐτὸν ἔκρινεν ἄξιον πρὶν ἢ δημοσίαν αὐτὸν ποιῆσαι μετάνοιαν· ὁ δὲ βασιλεὺς εἶπεν «ἐγὼ ὡς Δαυὶδ φόνον καὶ μοιχείαν ἐξείργασμαι»· ὃ παραχρῆμα ἀπόκρισις δέδοται παρὰ τοῦ ἱερέως «εἰ τῷ πλανηθέντι ἠκολούθησας, ἀκολούθησον αὐτῷ καὶ ἐπανορθωσαμένῳ». Τοῦτο οὖν ὁ ἡμερώτατος ὡς ἤκουσεν βασιλεὺς οὕτω κατὰ ψυχὴν ἐξεδέξατο, ὡς μὴ τὴν δημοσίαν φρῖ- 5
ξαι μετάνοιαν· καὶ τοῦ τοιούτου σωφρονισμοῦ τοίνυν ἡ προκοπὴ δεύτερον αὐτῷ νίκην εὐτρέπειζεν.

25. Παρὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν δύο δυνατώτατοι Περσῶν καὶ σοφώτατοι ἄνδρες διὰ τὴν τοῦ ἱερέως φήμην εἰς Μεδιόλανον παρεγένοντο, πολλὰς τε αὐτῷ ζητήσεις προέφερον, τὴν τοῦ ἀνδρός σοφίαν ἐξ αὐτῶν δοκιμάζοντες. Ἐπὶ πρώτης οὖν ὥρας ἡμερινῆς μέχρι τρίτης νυκτὸς δι' ἑρμηνέως διαλεχθέντες ἀνεχώρουν ἐκπεπληγμένοι, ἀποδεικνύοντες ὡς οὐκ ἄλλου τοῦ χάριν παραγεγό- 5
νασιν εἰμὴ ἵνα τὸν ἄνδρα γνοῖεν σαφέστερον, ὃν τῇ φήμῃ προέ-

5 πρηνή. 9 δέδωται. 12 τούτω. 25 αὐτοῦ. 27 διερμηνέως. 29 ἀπὸ δεικνύοντες.

quem fama compererant; alia die valescentes imperatori, profecti sunt ad urbem Romam, illic volentes cognoscere
 5 potentiam illustris viri Probi, qua cognita, ad propria remearunt.

26. Sed egresso Theodosio de Italia et Constantinopoli
 10 constituto, Valentiniano Augusto intra Gallias posito, directa¹ legatio est sub nomine senatus a Symmacho tunc praefecto urbis de repetenda ara
 15 Victoriae et sumptibus caeremoniarum. Sed ubi comperit sacerdos, misso libello ad imperatorem (*Epist.* 17 et
 20 18), postulavit ut ad se relationis exemplaria dirigerentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Qua relatione accepta, praeclarissimum libellum conscripsit, ut contra
 25 nihil umquam auderet Symmachus vir eloquentissimus respondere: sed postquam augustae memoriae Valentinianus in Viennensi civitate (quae est
 30 Galliarum civitas) vitam fini-

μαθον. Τῇ οὖν ἐξῆς τῷ βασιλεῖ συνταξάμενοι ἐξεδήμουν ἐπὶ τὴν Ῥώμην, βουλόμενοι κάκει τοῦ ἐνδοξοτάτου Πρόβου τὴν δυναστείαν καταμαθεῖν· οὕτω τε γρόντες ἐπὶ τὰ οἰκεία ὑπέστρεψαν.

26. Θεοδοσίου δὲ τὴν Ἰταλίαν ἐκβάντος καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαγοντος, Βαλεντινιανοῦ τε ἐν ταῖς Γαλλίαις ὄντος, ἐπ' ὀνόματι τῆς συγκλήτου ἀναφορὰ Συμμάχου τοῦ τρηκαῦτα ἐπάρχου πόλεως στέλλεται, ἐφ' ᾧ τὸν τῆς Νίκης ἀνατεθῆναι βωμὸν καὶ τὰ περὶ τὴν αὐτῆς τελετὴν δαπανήματα δοθῆναι· ὅπερ ὁ ἱερεὺς ἐκμαθῶν, λίβελλον ἐκπέμφας τὸν βασιλεῖα αἰτεῖ τὰ ἴσα τῆς ἀναφορᾶς αὐτῷ πεμφθῆναι, ἵνα τούτοις κατὰ τὴν οἰκείαν ἀποκρίνηται δύναμιν. Ταύτην οὖν τὴν ἀναφορὰν εἰληφῶς πάνυ ὑπερηφανέστατον· λόγον συνέθηκεν, ὡς μηδὲν ἔτι τολμῆσαι τὸν λογιώτατον Σύμμαχον ἀντιπεῖν. Ἄλλ' ἐπεὶ ὁ τῆς θείας λήξεως Βαλεντινιανὸς ἐν Βιεννῇ—μία δὲ αὕτη τῶν Γαλλίων πόλις ἐστίν—τὸν βίον ἐπλήρω-

¹ Omnes edit., *directa relatio est*; omnes mss. *directa legatio est*; quae relationem scilicet offerret caesari.

5 γῶντες. 6 οἰκεία. 12 ἐπονόματι... ἀναφορᾶ. 20 τοῦτοις. 28 εἰληφῶς.

vit; Eugenius suscepit imperium, qui ubi imperare coepit, non multo post, petentibus Flaviano tunc praefecto et Arbogaste comite, aram Victoriae et sumptus caeremoniarum, quod Valentinianus augustae memoriae adhuc in junioribus annis constitutus, petentibus denegaverat, oblitus fidei suae concessit.

27. Hoc ubi cognovit sacerdos, derelicta civitate Mediolanensi, ad quam ille festinato veniebat, ad Bononiensem civitatem emigravit, atque inde Faventiam usque perrexit. Ubi cum aliquantis degeret diebus, invitatus a Florentinis, ad Tusciam usque descendit, declinans magis sacrilegi viri aspectum, non formidans imperantis injuriam; nam et epistolam ad eundem dedit (*Epist.* 57), in qua convenit conscientiam illius, de qua pauca de multis ponenda duxi. *Et si imperatoria potestas magna sit, tamen considera, imperator, quantus sit Deus. Cordu hominum videt, conscientiam in-*

σεν, Εὐγένιός τε τὴν βασιλείαν ὑπέδου, οὐ μετὰ χρόνον ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τοῦ βασιλεύειν (αἰτοῦσιν Φλαβιανῶ ἐπάρχῳ καὶ Ἀρβογάστῃ κόμητι) τῆς οἰ- 5
κειίας ἐπιλαθόμενος πίστεως τὸν τῆς Νίκης βωμὸν καὶ τὰ δαπανήματα συνεχώρησεν. ἅπερ Βαλεντινιανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης, καὶ ταῦτα ἐν ἡλικίᾳ νέᾳ καθε- 10
στηκῶς, τοῖς αἰτοῦσιν ἤρνήσατο.

27. Τοῦτο δὲ γινούς ὁ ἱερεὺς καταλιμπάνει μὲν τὴν Μεδιόλανον, πρὸς ἣν Εὐγένιος μετὰ σπουδῆς παρεγίνετο· ἐπεὶ δὲ τὴν Βω- 15
ωνίαν διαβάς μέχρι Φαβεντίας διέβη, ἐκεῖσέ τε ὀλίγας ἡμέρας διαγαγὼν ἐν Φλορεντίαις προ-
τραπείς μέχρι τῆς Θουσκίας κα-
τῆλθεν, μᾶλλον ὡς ἱεροσύλου 20
θεῶν ἀνδρὸς ἐκτρεπόμενος ἢ τὴν τοῦ βασιλεύοντος ὑφορώμενος ὕβριν, ἀμέλει καὶ ἐπιστέλλει πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, ἐν ἣ μείθοδεύει αὐτοῦ τὴν συνείδησιν· ἀφ' ἧς 25
ὀλίγα ἐκ πολλῶν θεῖναι συνεί-
δον. «Εἰ καὶ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία
τυγχάνει μεγάλη, ὁμως σκόπη-
σον, βασιλεῦ, πόσος ἐστὶν ὁ
Θεός. Ὁ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώ- 30
πων ὁρῶν, ὁ τὴν ἐνδοτάτην συν-

5 ἀρμογάστη. 9 εὐσεβοῦς. 10 ἐν ηλικία. 16 διαβάς. 22 ὑφορώμενος.
24 ἐνῶ. 25 συνήδησιν. 26 ὀλίγα. 27 βασιλικῇ. 29 βασιλεῦ.

*teriolem interrogat, novit omnia
antequam fiant, novit interna
pectoris tui. Ipsi falli vos non
patimini, et Deum vultis celare?*
5 *Non cecidit in animum tuum
quidquam? Si illi agebant tam
perseveranter, nonne tuum fuit,
imperator, pro Dei summi et
veri et vivi veneratione perse-*
10 *verantius obsistere, et negare
quod erat in injuriam sacræ-
legis (Num. 7)? Et iterum:
Quoniam igitur meis vocibus et
apud Deum et apud omnes ho-*
15 *mines teneor: aliud mihi non
licere intellexi, aliud non oportere,
nisi ut consulerem mihi,
quoniam non potui tibi.*

28. In supradicta itaque ci-
20 *vitae Florentinorum, cum in
domo clarissimi quondam viri
Decentis, et quod est amplius,
christiani, maneret, filius ipsi-*
25 *us, Pansophius nomine, ad-*
*modum parvulus, cum spiritu
immundo laboraret, frequenti
oratione et impositione manus
sacerdotis ipsius est sanatus:*
30 *sed post aliquantos dies subita
infirmirate correptus infantulus
exhalavit spiritum. Cujus ma-*

είδησιν ἐρωτῶν οἴδεν πάντα πρὸ
τοῦ γενέσθαι. Οἴδεν τοῦ στήθους
σου τὰ ἐντόσθια. Ἰμεῖς οὐ βού-
λεσθε αὐτοὶ ἀπατάσθαι καὶ τὸν
Θεὸν θέλετε κρύπτειν; Οὐδέν τι
τούτων ἤλθεν εἰς λογισμὸν σου;
Εἰ ἐπιμῶνως οὕτως ἐκεῖνοι διε-
πράττοντο, οὐκ ἦν σὸν, ὦ βασι-
λεῦ, ὑπὲρ τῆς τοῦ μεγάλου Θεοῦ
τιμῆς ἐπιμῶνότερον ἀντιστῆναι
καὶ ἀρνήσασθαι τὸ εἰς ὕβριν τοῦ
θείου νόμου γινόμενον». Καὶ πάλιν·
«ἐπεὶ οὖν ταῖς ἐμαῖς φωναῖς
παρὰ τε Θεῷ καὶ παρὰ πᾶσιν ἀν-
θρώποις ἐνέχομαι, οὐδὲν ἕτερόν
μοι ἐξεῖναι χρῆναι διειροσύνην ἢ
ἵνα ἐμαυτῷ ποιήσωμαι πρόνοιαν,
ἐπειδὴ σοῦ οὐ δεδύνημαι».

28. Κατὰ τὴν εἰρημένην οὖν
τῶν Φλορεντίνων πόλιν ἐν οἰκίᾳ
λαμπροῦ τινος καὶ (ὅπερ ἐστὶν
τούτου μεῖζον) χριστιανοῦ κα-
τέμενον. Τούτου ὁ υἱὸς Πασσό-
φιος ὀνόματι, κομιδῇ νέος ἐξ
ἀκαθάρτου κατεπονείτο πνεύμα-
τος. Τῇ συνεχεῖ προσευχῇ καὶ
τῶν χειρῶν τοῦ ἱερέως ἐπι-
θέσει γέγονεν ὑγιής· ἀλλὰ μετ'
ὀλίγας ἡμέρας ἀθρόος ἀσθενεῖα
διαφθαρεῖς τὸ πνεῦμα ἀφῆκεν.
Ἡ οὖν τούτου μήτηρ εὐσεβῆς

1 συνήδρισιν. 16 δι' ἐνοσηθην. 17 ἐμ' αὐτῷ ποιήσομαι. 20 ἐνοικία. 22 μεῖζων.
24 κομηδῆ. 26 συνεχῆ. 29 μετολίγας. 30 διαφθαρεῖς.

ter valde religiosa, et plena fide ac timore Dei, ablato illo de superiore parte domus, ad inferiora descendit, ac in lecto sacerdotis, ipso absente, composuit. Quem cum revertens sacerdos in lectulo invenisset, erat enim illo in tempore extra domum positus, miseratus matrem et fidem ipsius contemplatus, Elisaeo similis supra corpus infantis se ipse composuit, atque orando meruit ut vivum redderet matri, quem mortuum invenerat: ad quem etiam infantulum libellum conscripsit, ut quod per aetatis infantiam scire non poterat, legendo cognosceret. Verumtamen factum scriptis suis non commemoravit: sed quo affectu declinaverit commemorare, non est nostrum judicare.

29. In eadem etiam civitate basilicam constituit, in qua deposuit reliquias martyrum Vitalis et Agricolae, quorum corpora in Bononiensi civitate levaverat; posita enim

λίαν καὶ πλήρης πίστεως καὶ φόβου Θεοῦ, ἐκ τοῦ ὑπερφύου μέρους τῆς οἰκίας εἰς τὸ κατώτερον λαβοῦσα τὸ παιδίον κατέρχεται, καὶ τοῦτο ἐν τῷ κλι- 5 νιδίῳ τοῦ ἱερέως, ἀπόντος αὐτοῦ, κατατίθεισιν. Τοῦτο οὖν ὑποστρέφων εὕρισκει κατὰ τὴν κλίνην ὁ ἱερεὺς—ἔτυχε γὰρ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἔξω τῆς οἰκίας 10 γενόμενος—ἐλεεῖ τὴν μητέρα, καὶ τὴν πίστιν αὐτῆς θεωρήσας Ἐλισσαίῳ ὁμοίως ἐπὶ τὸ σῶμα τοῦ νηπίου ἑαυτὸν ἐπιτίθεισιν· εὐχόμενος τε ἠξιώθη τῇ μητρὶ 15 ἀποδοῦναι ζῶντα ὃν τεθνεῶτα κατέλαβεν· πρὸς δὲ νήπιον καὶ λόγον συνέγραψεν, ἵνα ἂν διὰ τὴν τῆς ἡλικίας ἀναγκαιῶς ἠγγύησε νηπιότητα ταῦτα διὰ τοῦ ἀνα- 20 γινώσκειν ἐκμάθῃ. Τὸ δὲ παρ' αὐτοῦ γενόμενον ἐν οἷς συνέγραψεν οὐκ ἐξεῖπεν· ποία δὲ τοῦτο διαθέσει παρεσιώπησεν οὐκ ἔστιν κρίνειν ἡμέτερον. 25

29. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πόλει βασιλικὴν ἐκκλησίαν ἐποίησεν, ἐν ἧ τὰ λείψανα Βιταλίου καὶ Ἀγρικολάου τῶν μαρτύρων κατέθηκαν, ὧν τὰ σώματα ἔτι ὧν ἐν 30 Βωνωνίᾳ τῇ πόλει ἔλαβεν, ἐν

3 οἰκίας. 7 κατατίθεισιν. 10 κατεκείνω... οἰκίας. 13 τῷ. 17 ὄν. 19 ἠγγύησε. 21 ἐκμάθει. 22 γινόμενον. 23 οὐκεξεῖπεν. ποία. 24 οὐκέστιν. 29 κατέθεικεν. 30 ὧν. 31 Βωνωνίᾳ] κοινωνία.

erant corpora martyrum inter corpora Judaeorum: nec erat cognitum populo christiano, nisi se sancti martyres ¹ sacerdoti ipsius ecclesiae revelassent. Quae cum deponerentur sub altari, quod est in eadem basilica constitutum, magna illic totius plebis sanctae laetitia atque exsultatio fuit, poena daemonum confidentium martyrum merita.

30. Per idem tempus Arbogastes comes adversum gentem suam, hoc est Francorum, bellum paravit, atque pugnando non parvam multitudinem manu fudit, cum residuis vero pacem firmavit. Sed cum in convivio a regibus gentis suae interrogaretur, utrum sciret Ambrosium; et respondisset nosse se virum, et diligi ab eo, atque frequenter cum illo convivari solitum, audivit: Ideo vincis, comes, quia ab illo viro diligeris, qui dicit soli: Sta, et stat. Quod ego ideo posui, ut cujus fama fuerit vir sanctus etiam apud

μέσῳ ἰουδαϊκῶν σωμάτων κατακείμενα· καὶ οὐκ ἔγνωστο τοῦτο τῷ τῶν χριστιανῶν λαῷ, εἰμὴ τῷ ἱερεὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς οἱ μάρτυρες ἑαυτοὺς ἀπεκάλυψαν. Ὡς οὖν τὰ σώματα ὑπὸ τῷ τῆς ἐκκλησίας κατετέθη θυσιαστηρίῳ, μεγάλη γέγονεν τῷ λαῷ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίασις, ὅτι καὶ αὐτοὶ σχεδὸν οἱ δαίμονες τὰς τῶν μαρτύρων ἀρετὰς ὡμολόγουν.

30. Ἐτι δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἀρβογάστης ὁ κόμης κατὰ τοῦ οἰκείου ἔθνους — τοῦτο δὲ ἐστὶ τῶν Φράγκων — πολεμεῖν παρεσκευάστο· καὶ δὴ συμβαλὼν οὐ μέτριον τῶν ἐναντίων πλῆθος ἐξέχεεν, τοῖς δὲ ὑπολειφθεῖσιν ἐσπέισατο. Ὡς οὖν ἐν συμποσίῳ παρὰ τῶν τοῦ ἔθνους ῥηγῶν ἐρωτᾶτο εἰ οἶδεν Ἀμβρόσιον, ἀπεκρίνατο εἰδέναι τε αὐτὸν καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀγαπᾶσθαι καὶ συνεχῶς αὐτῷ εἰωθέναι συνεστιᾶσθαι· ἀκούει παρ' αὐτῶν ἐκεῖθεν «ὦ κόμης, νικᾷς ἐκ τοιοῦτου ἀνδρὸς ἀγαπώμενος, ὃς τῷ ἡλίῳ λέγει στήθι καὶ ἴσταται». Τοῦτου δὲ χάριν τοῦτο

¹ Eaedem edit. cum cod. uno Germ., sacerdoti ipsi revelassent, caeteri mss. ut in contextu.

2 τούτω. 12 ὁμολόγουν. 14 ἀρμογίστης. Οὕτω πανταχοῦ. 17 συμβαλὼν. 20 ἐπέισατο. 29 ἴσταται.

barbaras gentes, legentes agnoscant. Nam et nos, referente juvene quodam Arbogastis admodum religioso, cognovimus, qui tunc interfuit; erat enim in tempore,¹ quo haec loquebatur, vini minister.

31. Profectus itaque sacerdos de Tusciae partibus Mediolanum revertitur, jam inde egresso Eugenio contra Theodosium; ibi christiani imperatoris praestolabatur adventum, securus de Dei potentia quod non traderet credentem in se hominibus injustis, nec relinqueret virgam peccatorum super sortem justorum, ne extenderent justi ad iniquitates manus suas (Psal. CXXIV, 3). Promiserat enim Arbogastes tunc comes, et Flavianus praefectus Mediolano egredientes, cum victores reversi essent, stabulum se esse facturos in basilica ecclesiae Mediolanensis atque clericos sub armis probaturos: sed miserandi homines cum daemonibus suis

μοι τέθειται, ὥστε καὶ ἦν παρὰ βαρβάροις ὑπόληψιν εἶχεν ὁ ἅγιος τοὺς ἀναγινώσκοντας ἐπιγνώωναι· καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα νέου πιστοῦ πάνου τινός, ὃς Ἄρβογάστη διέ- 5 φερεν, ἐξηγουμένου μεμαθῆκαμεν· ὅς ἐν ᾧ καιρῷ ταῦτα ἐλέγετο οἰνοχόος ἦν αὐτοῦ.

31. Ἐξεληθὼν δὲ τῶν Τουσκίας μερῶν ὁ ἐπίσκοπος εἰς Μεδιόλανον ἐπανῆλθεν· ἤδη γὰρ ἐκεῖθεν Εὐγένιος κατὰ Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως ἐξελήλυθει. Ἐκεῖ οὖν τὴν τοῦ χριστιανοῦ βασιλείως ἐξεδέχετο παρουσίαν θαρρῶν 15 εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δυναστείαν, ὃς οὐ παραδώσει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν ἀνδράσιν ἀδίκους, οὐδὲ «ἀφήσει τὴν ῥάβδον τῶν ἀμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν 20 δικαίων, ὅπως ἂν μὴ ἐκτείνωσιν δίκαιοι ἐν ἀνομίαις χεῖρας αὐτῶν». Ἄρβογάστης δὲ ὁ κόμης καὶ Φλαβιανὸς ὁ ἑπαρχὸς ἐξιόντες Μεδιολάνου ἐπηγγείλαντο ἐὰν νικηταὶ ὑποστρέψωσιν, τὴν μὲν βασιλικὴν τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἐκκλησίας σταῦλον ποιῆσαι, τοὺς δὲ κληρικούς ὑπὸ ὄπλα στρατεύσειν· ἀλλ' οἱ ἄθλιοι δαίμοσι κακοῖς ἐμ- 30

¹ Ita mss. uno excepto: edit. autem cum eodem, quo haec loquebatur.

1 τέθειται. 2 ὑπόληψιν. ὡς ἀρβογάστη. 9 τοῦ σκιάς. 13 ἐξελήλυθη. 28 στάβλον. 29 στρατεύειν.

male creduli sunt, et aperiunt os suum in blasphemiam¹ apud Deum, spem sibi victoriae ademerunt. Causa autem com-
5 motionis haec fuit, quia munerata imperatoris qui se sacrilegio miscuerat, ab ecclesia respuebatur, nec orandi illi cum ecclesia societas tribue-
10 batur. Sed Dominus qui ecclesiam suam tueri consuevit, de coelo jaculatus est iudicium, atque omnem victoriam ad religiosum imperatorem
15 transtulit Theodosium. Exstincto itaque Eugenio satellitibusque ejus, cum scripta acciperet imperatoris, non illi alia cura major fuit quam ut
20 pro iis interveniret, quos reatus invenerat. Obsecratus est primo scriptis imperatorem misso diacono (*Epist.* 61 et 62): post ea vero quam di-
25 rectus est Johannes tunc tribunus et notarius, qui nunc praefectus est, ad tuitionem eorum qui ad ecclesiam confugerant, etiam ipse Aquileiam
30 perrexit precaturus pro eis, quibus facile venia impetra-

¹ Omnes edit., *contra Deum*; omnes mss., *apud Deum*.

πιστεύσαντες, ὡς τὸ οἰκεῖον στόμα κατὰ τοῦ Θεοῦ πρὸς βλασφημίαν ἀνέωξαν τὴν ἐλπίδα τῆς νίκης ἀπώλεσαν. Ἡ δὲ αἰτία αὐτοῖς τῆς ὀργῆς ἦν αὐτή, ὅτι τὰ εὐγενῆ τοῦ βασιλεύσαντος δῶρα, ὅς τῇ ἀσεβείᾳ παρανομία ἑαυτὸν παρενέθηκεν, ἡ ἐκκλησία ἠτίμασεν, καὶ ὅτι τοῦ εὐχεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῷ οὐδεμία παρείχετο κοινωνία. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ὁ τὴν ἑαυτοῦ εἰσὼς ἐκκλησίαν φυλάττειν οὐρανόθεν τὴν ψῆφον ἔπεμψεν, πᾶσαν τὴν νίκην ἐπὶ Θεοδοσίῳ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα μετενεγκών. Ἀναιρεθέντος δὲ Εὐγενίου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν δορυφόρων, ὡς τοῦ βασιλέως ἐδέξατο γράμματα οὐδεμίαν ἑτέραν ἔσχεν μείζονα φροντίδα ἢ ἵνα ὑπὲρ τῶν εὐρισκομένων ἐνόχων ἑαυτὸν παρεμβάλλῃ. Ἐδεήθη οὖν πρῶτον διὰ γραμμάτων ἀποστείλας διάκονον. Ἐπειδὴ δὲ ἐξεπέμφθη Ἰωάννης τότε τριβούνος, ὅς ἐστι νῦν ἑπαρχος, ἐπὶ φυλακῇ τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καταφυγόντων, εἰς Ἀκυλίαν ὁ ἐπίσκοπος ἐπορεύθη δεησόμενος ὑπὲρ αὐτῶν, οἱ ῥαδίως τῆς συγγνώμης ἐτόγγχανον ὅτι χριστιανὸς ὢν ὁ βασιλεὺς

2 βλασφημίαν. 7 ὡς τῇ ἀσεβείᾳ. 8 ἡ. 9 ἠτίμασεν. 22 παρεμβάλλει. 28 ἀκοιλιαν. 31 ὢν.

ta est; quia ipse christianus imperator provolutus pedibus sacerdotis testabatur meritis et orationibus ejus se esse servatum.

32. Revertens itaque de urbe Aquileiensi, uno die praecessit imperatorem: nec diu clementissimae memoriae Theodosius imperator susceptis filiis in ecclesia et traditis sacerdoti, in hac luce fuit: post cujus obitum fere triennium supervixit. Quo in tempore sancti Nazarii martyris corpus, quod erat in horto positum extra civitatem levatum ad basilicam Apostolorum¹ quae est in Romana, transtulit. Vidimus autem in sepulcro, quo jacebat corpus martyris (qui quando sit passus, usque in hodiernum scire non possumus) sanguinem martyris ita recentem, quasi eodem die fuisset effusus. Caput etiam ipsius, quod ab impiis fuerat abscissum, ita integrum atque incorruptum cum capillis capitis atque barba, ut nobis vide-

¹ Omnes edit., *quae est Romama*; mss. e contrario, *quae est in Romana*, regione scilicet; id est, prope portam Romanam urbis Mediolani.

τῶν ποδῶν τοῦ ἱερέως προκυλινδούμενος διεμαρτύρητο τοῖς αὐτοῦ κατορθώμασιν καὶ εὐχαίς ἑαυτὸν πεφυλάχθαι.

5

32. Ὑποστρέψας οὖν ἐκ τῆς Ἀκυληίας μιᾷ ἡμέρᾳ τὸν βασιλέα προέλαβεν· οὐ πολὺν δὲ χρόνον Θεοδόσιος ὁ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης τοὺς ἑαυτοῦ παῖδας λαβὼν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ ἱερεῖ παραθέμενος ἐπεβίω· οὐ μετὰ τὴν τελευταίην ἐγγὺς τριετῆ χρόνον ὁ ἱερεὺς ἐπέζησεν. Ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ τοῦ ἁγίου μάρτυρος Ναζαρίου τὸ σῶμα ἐν κήπῳ κείμενον ἔξω τῆς πόλεως ἤρθη καὶ ἐν τῇ τῶν Ἀποστόλων βασιλικῇ ἐκκλησίᾳ, ἣ παρὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐστίν, κατετέθη. Εἶδομεν δὲ ἐν ᾧ ἔκειτο τάφῳ τὸ σῶμα τοῦ μάρτυρος — ὃς πότε πέπονθε μέχρι τῆς σήμερον οὐκ ἴσμεν σαφῶς — οὕτως δὴ αἷμα νέον ὡς αὐτῇ δοκεῖν ἐκχεθῆναι τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἀσεβῶν κεφαλὴν ἐκμηθεῖσαν οὕτως ἀκεραίαν καὶ ἀδιάφθορον μετὰ τῶν τῆς κεφαλῆς τριχῶν ἔτι τοῦ γενείου, ὡς κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ἀρθεῖσαν καὶ λελου-

10

15

20

25

30

7 ἀκυληίας. 21 εἶδομεν. 25 αὐτῇ. 28 ἀκεραίαν. 30 γενείου.

retur eodem tempore quo levabatur, lotum atque compositum in sepulcro. Et quid mirum, quandoquidem Dominus in Evangelio ante promissit, quod capillus de capite eorum non peribit (Luc. XXI, 18)? Etiam odore tanto repleti sumus, ut omnium aromatum
10 vinceret suavitatem.

33. Quo levato corpore martyris, et in lectica composito, statim ad sanctum Celsum martyrem, qui in eodem horto positus est, cum sancto sacerdote ad orationem perreximus. Numquam tamen illum antea orasse in eodem loco compertum habemus: sed hoc erat signum
20 revelati corporis martyris, si sanctus sacerdos ad locum, ad quem numquam antea fuerat, oratum isset. Cognovimus tamen a custodibus loci ipsius,
25 quod a parentibus suis illis traditum sit, non discedere de loco illo per omnem generationem et progeniem suorum; eo quod thesauri magni in
30 eodem loco positi essent. Et vere magni thesauri, quos non aerugo, neque tinea extermin-

μένην καὶ συντεθεῖσαν ἐν τῷ τάφῳ. Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, ὅτι καὶ ὁ Κύριος τοῦτο ἐν εὐαγγελίοις εἶπεν, ὅτι θρήξ ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἀπολείται. Τοσαύτης δὲ εὐωδίας ἐπλήσθημεν, ὡς ἀρωμάτων ὑπερβάλλεσθαι πᾶσαν ἡδύτητα.

33. Τοῦ σώματος οὖν ἀρθέντος τοῦ μάρτυρος καὶ ἐν ὄχηματίῳ τεθέντος, εὐθὺς εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Κέλσιον, ὅς ἐν τῷ αὐτῷ κήπῳ κατάκειται, ἅμα τῷ ἁγιωτάτῳ ἐπισκόπῳ πρὸς εὐχὴν ἐπορεύθημεν, οὐπω πρότερον ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ πεποιηκέναι αὐτὸν εὐχὴν ἐπιστάμενοι· ἀλλ' ἦν ἄρα τοῦτο σημεῖον τοῦ ἀποκαλυφθέντος αὐτῷ μάρτυρος, τὸ τὸν ἱερέα καθ' ὃν πρῶην οὐδέποτε ἠῤῥατο τόπον νῦν προρευθῆναι. Καὶ ἀπ' ἐκείνων δὲ (τῶν) τὸν τόπον φυλαττόντων ἐμάθομεν ὡς ἦν αὐτοῖς ἐκ πατέρων παραδοθὲν μηδέποτε τοῦ τόπου ἀναχωρῆσαι ἐκείνου ἐπὶ γενεάν καὶ ἐπέκεινα, διὰ τὸ μεγάλους ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ θησαυροὺς ἀποκεῖσθαι. Καὶ ἀληθῶς θησαυροὶ μεγάλοι, οὓς οὔτε σῆς

7 ὑπὲρ βάλλεσθαι.

12 ἐνοχηματίῳ.

17 προσευχῆν.

24 ἀπέκεινον.

nat, neque fures effodiunt et furantur (*Matth.*, VI, 19); quia custos eorum Christus est, et locus eorum aula coelestis, quibus *Vivere Christus fuit, et mori lucrum* (*Philip.* I, 21). Translato itaque corpore martyris ad basilicam Apostolorum¹ ubi pridem sanctorum Apostolorum reliquiae summa omnium devotione depositae fuerant, cum tractaret episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo, clamare coepit se torqueri ab Ambrosio. At ille conversus ad eum ait: Obmutesce, diabole; quia non te torquet Ambrosius, sed fides sanctorum et invidia tua; quoniam illuc vides ascendere homines, unde tu dejectus es; nam Ambrosius nescit inflari. Quo dicto, ille qui clamabat, obmutuit, prostratusque in terram est, nec amplius vocem qua obstrepere posset, emisit.

34. Per idem tempus cum consulatus sui tempore imperator Honorius in urbe Mediolanensium, Lybicarum fe-

¹ Mss. aliquot, *ubi pridie sanctorum apostolorum*.

οὔτε βρῶσις ἐκδαπανᾷ, οὔτε κλέπται διορύσσουσιν καὶ κλέπτουσιν, φύλακος αὐτοῖς ὄντος Χριστοῦ καὶ τόπου αὐτοῖς τῆς οὐρανίου καθεστῶσης αὐλῆς, οἷς καὶ 5
«τὸ ζῆν Χριστὸς καὶ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος». Τοῦ τοίνυν σώματος τοῦ μάρτυρος εἰς τὴν τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίαν μετενεχθέντος, ἔνθα πρὸ μιᾶς τῶν 10
ἁγίων λείψανα μετὰ πάσης κατετέθη τιμῆς, ὡς ὁμιλεῖν ὁ ἐπίσκοπος ἤρξατο ἐκ τοῦ λαοῦ τις ἀκαθάρτῳ πνεύματι ληφθεὶς ἔκραζεν λέγων ἑαυτὸν ὑπὸ Ἀμβροσίου βασανίζεσθαι. Ἐπιστραφεὶς οὖν φησιν πρὸς αὐτόν «φιμωθητι, διάβολε· οὐ γὰρ Ἀμβρόσιος ἀλλ' ἡ τῶν ἁγίων πίστις καὶ σὴ σε ζηλοτοπία κολάζει, διότι 20
ἐκεῖ ἀνθρώπους ὄρας ἀναβαίνοντας ὅθεν ἐξέπεσας. Ἀμβρόσιος δὲ φυσιοῦσθαι οὐκ οἶδεν». Τοῦτον ῥηθέντος, ὁ βοῶν ἐφωμώθη, ἐπὶ γῆν τε κατέπεσεν καὶ οὐκέτι 25
ἦν κατεκτόπει φωνὴν ἀφεῖναι ἠδύνατο.

34. Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν (ὡς) Ὀνώριος ὁ βασιλεὺς τοῦ τῆς οἰκείας ὑπατείας (καιροῦ) τὸ τῶν 30
θηρίων τῶν Λιβυκῶν θεάτρον ἐν

1 βρῶσις. 3 ὄντως. 17 φημώθητι. 23 φυσιοῦσθαι. 24 ἐφημώθη. 27 ἠδύνατο.

rarum exhiberet munus, populo illuc concurrente,¹ data copia est missis militibus tunc ab Stilicone comite hortatu
5 Eusebii praefecti, ut Cresconius quidam de ecclesia raperetur; quem confugientem ad altare Domini sanctus episcopus cum clericis, qui in tem-
10 pore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militum², quae duces suos habebat de perfidia Arianorum, praevaluit adversum paucos;
15 atque, ablato Cresconio, exsultantes ad amphitheatrum reverterunt, ecclesiae luctum non modicum relinquentes; nam sacerdos prostratus ante altare
20 Domini factum diu flevit. Sed in tempore cum revertissent, et renuntiassent iis, a quibus fuerant destinati milites, dimissi leopardi saltu celeri ad
25 eundem locum, in quo sederant qui de ecclesia triumphabant, ascendentes graviter laniatos reliquerunt. Quod ubi

30 ¹ Ita edit. Gill. ac plures mss. alii nonnulli, *data copia est injustis militibus*; Rom. edit., *data copia est militibus*.

² Mss. aliquot, *quae duos duces habebat*.

τῆ Μεδιολάνων παρείχεται πόλει, συνέρρει τε ἅπας ὁ δῆμος ἐκεῖσε, τότε οὖν οἱ στρατιῶται λαμβάνουσιν ἐκ Στελίχωνος ἄδειαν, τοῦ ἐπάρχου Εὐσεβίου τοῦτο ὑποβαλόντος, ὥστε τινα Κρισκόνιον ἀρπάσαι τῆς ἐκκλησίας· ὃν εἰς τὸ τοῦ Κυρίου καταφυγόντα θυσιαστήριον ὁ ἀγιώτατος ἐπίσκοπος ἅμα τισὶ κληρικοῖς, οἱ παρόντες ἐτόγγανον, οἷα βοηθήσων περιστοιχίζεται. Τὸ δὲ τῶν στρατιωτῶν πλῆθος ἐπεὶ καὶ ἐκ τῆς τῶν Ἀρειανῶν κακοπιστίας εἶχε τοὺς ἡγεμόνας κατὰ τῶν ὀλίγων ἐξίσχυσε, καὶ, Κρισκονίου ληφθέντος, γαυριῶντες ἐπὶ τὸ κυνήγιον ἐπανήεσαν, οὐ μέτριον πένθος τῆ ἐκκλησίᾳ καταλιπόντες· ὁ γὰρ ἱερεὺς πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ Κυρίου ἑαυτὸν καταστρώσας τὸ γενόμενον ἐθρήνησεν. Ὡς οὖν οἱ στρατιῶται τοῖς ἐκπέμψασιν ἐμήνυσαν τὸ πραχθέν, λεόπαρδοι ἀφέθησαν, οἱ ὀξέως τε εἴλαντο καὶ ἀναβάντες καθ' ὃν τόπον ἐκάθηντο οἱ κατὰ τῆς ἐκκλησίας θριαμβεύοντες, χαλεπῶς τοὺς ἀνδρας σπαραχθέντας κατέλιπον. Τοῦτο

2 συνέρρει. 7 ἀρπάται. 14 ἔχε. 15 ὀλίγων. 25 ἀθρήσαν. 18 κοινίριον ἐπανέεσαν. 19 καταλιπῶντες. 26 εἴλαντο. 30 κατέλειπον.

vidit tunc Stilico comes, poenitentia motus est, ita ut per multos dies satisfaceret sacerdoti, et illaesum quidem illum qui ablatum fuerat, dimisit: sed quia gravissimorum criminum erat reus, et aliter emendari non poterat, ad exsilium destinavit, non multo post indulgentia prosequente.

35. Per idem tempus cum ad palatium pergeret, eumque pro loco officii nostri sequeremur¹, Theodulo tunc notario, qui postea summa cum gratia Mutinensem rexit ecclesiam, cum casu quidam pede esset lapsus, atque prostratus jaceret in terra, ridenti factum conversus sacerdos ait: Et tu qui stas, vide ne cadas (*I, Cor., X, 12*). Quo dicto, statim is qui alienum lapsum riserat, suum doluit.

36. Per idem tempus Frigil quaedam regina Marcomannorum, cum a quodam christiano viro, qui ad illam

¹ Quidam mss., *Theodoro tunc notario*; unus, *Theodorus tunc notarius*, non bene.

ὄν θεασάμενος ὁ Στελίχων ἐπὶ μετάνοιαν εἶδεν, ἐπὶ πολλὰς τε ἡμέρας ἐδουσώπει τὸν ἱερέα ἀβλαβῆ μὲν μεῖναι τὸν ἀφαιρειθέντα παρακαλῶν· ἐπειδὴ δὲ οὐ τῶν 5
τυχόντων ἔνοχος ἐστὶν ἐγκλημάτων καὶ ἄλλως αὐτὸν διοριθῆναι ἀδύνατον, εἰς ἔξοριαν ἀποσταλῆναι μετ' οὐ πολὺ, τῆς συγγνώμης αὐτῷ διδομένης. 10

35. Τῷ δὲ αὐτῷ καιρῷ ὡς εἰς τὸ παλάτιον ἐπορεύετο, ἡμεῖς τε αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμετέραν προηγούμεθα τάξιν, Θεοδοῦλου τότε μὲν νοταρίου μετὰ ταῦτα 15
δὲ σὺν πολλῇ χάριτι Θεοῦ τὴν Μωτινῶν ἐκκλησίαν ἰθύναντος, ἐπειδὴ συνέβη τινὰ πεσεῖν ὀλισθήσαντα, κεῖσθαί τε κατὰ γῆς ἠπλωμένον, γελᾶσαντος τὸ συμ· 20
βάν, ἐπιστραφεῖς φησὶν ὁ ἐπίσκοπος «καὶ σὺ ὁ ἰστάμενος βλέπε μὴ πέσης»· οὗ ῥηθέντος παραχρῆμα ὁ τὸ ἑτέρου γελᾶσας ὀλίσθημα τὸ οἰκεῖον ἐδά· 25
κρυσεν.

36. Γυνή τις Φριτιγία τοῦ νομα, τῶν Μαρκομανῶν βασιλῆς, χριστιανοῦ τινος ὡς ἐκ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν πρὸς αὐτὴν πα· 30

3 ἀβλαβεῖ. 9 μεθοουπολὺ. 17 ἠθύναντος. 18 ὀλισθήσαντα. 20 ἠπλωμένον. 21 συμβάν. 27 φριτιγία sic.

forte de Italiae partibus adve-
nerat, referente sibi audiret
famam viri, Christo credidit,
cujus illum servulum recogno-
5 verat, missisque Mediolanum
muneribus ad ecclesiam per
legatos postulavit, ut scriptis
ipsius qualiter credere deberet,
informaretur. Ad quam ille
10 epistolam fecit praeclaram in
modum catechismi, in qua etiam
admonuit ut suaderet viro Ro-
manis pacem servare: qua ac-
cepta epistola, mulier suasit
15 viro, ut cum populo suo se
Romanis traderet. Quae cum
venisset Mediolanum, pluri-
mum doluit quod sanctum sa-
cerdotem, ad quem festinarat,
20 minime reperisset; jam enim
de hac luce migraverat.

37. Temporibus vero Gra-
tiani, ut retro redeam, cum
25 ad praetorium Macedonii tunc
magistri officiorum pro quo-
dam intercedendum perrexisset,
atque ex praecepto su-
pradicti viri fores invenisset
30 clausas, nec copiam ingredien-
di adeptus esset, ait: Et tu

ρεγένετο καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς
διηγήσατο φήμην, ἐπίστευσε Χρι-
στῷ, οὗ θεράποντα τὸν τοιοῦ-
τον ἐπέγνω, ἀποστέλλει τε διὰ
πρεσβευτῶν δῶρα τῇ ἐκκλη-
σία, ἵνα γράμμασιν αὐτοῦ πῶς
αὐτὴν προσήκει πιστεύειν δια-
τυπώσῃ· πρὸς ἣν αὐτὸς ἐπι-
στολὴν πάνυ λαμπρὰν ὡς ἐν
τύπῳ κατηγήσεως ἐποίησατο καὶ
παρήνευσεν ἵνα τῷ ἰδίῳ ἀνδρὶ
συμβουλευσῇ μετὰ τῶν Ῥωμαί-
ων εἰρήνην ἀσπάζεσθαι· ἦν λα-
βοῦσα ἐπιστολὴν ἣ γυνὴ εἰση-
γεῖται τῷ συνοικοῦντι, ἵνα ἅμα
τῷ οἰκίῳ πλῆθι ἐαυτοὺς τοῖς
Ῥωμαίοις παραδοῖεν. Αὐτὴ οὖν
ἐπεὶ εἰς Μεδιόλανον παρεγένετο,
ὡς μάλιστα ἤλγησεν, ὅτι οὐχ εὔ-
ρεν τὸν ἀγιώτατον ἱερέα πρὸς
ὃν κατεπείγετο· ἤδη γὰρ τοῦ βίου
μετεληλύθει.

37. Ἐν δὲ τοῖς Γρατιανοῦ
καιροῖς (ἵνα τὸν χρόνον ἐπανα-
δράμω) πρὸς Μακεδόνιον μάχι-
στρον ὀφικίων ὑπὲρ τινος ἐπο-
ρεύθη, καὶ ὡς ἐκ τῆς τοῦ εἰρη-
μένου κλειύσεως εὔρεν κεκλει-
σμένας τὰς θύρας καὶ οὐδεμιᾶς
τοῦ εἰσελθεῖν εὐχερείας ἐπει-
ληπτο «καὶ σύ, φησί, ἤξεις εἰς

1 αὐτῆ. 7 διὰ τυπώσει. 13 ἦν. 22 μετεληλύθει. 24 ἐπ' ἀναδράμω.
25 μακεδώνιον. 29 οὐδεμίας. 30 εὐχερίας ἐπληπτο. 31 ἤξεις.

quidem venies ¹ ad ecclesiam nec clausis januis invenies, qua ingrediaris. Quod factum est; mortuo enim Gratiano, confugiens Macedonius ad ecclesiam, patentibus januis, aditum reperire non poterat.

38. Vir autem ipse venerabilis episcopus multae abstinentiae, et vigiliarum multarum et laborum, quotidiano jejunio macerans corpus, cui prandendi numquam consuetudo fuit, nisi die sabbati, et dominico, vel cum natalitia celeberrimorum martyrum essent. Orandi etiam assiduitas magna die ac nocte: nec operam declinabat scribendi propria manu libros, nisi cum aliqua infirmitate ² corpus ejus attineretur. Erat etiam in illo sollicitudo omnium ecclesiarum, interveniendi etiam magna assiduitas et constantia. In rebus etiam divinis implendis fortissimus, in tantum ut

¹ Omnes edit. cum uno eod. Colb., *quam nec tu ingrediere, januis licet non clausis*; cod. unus Germ. *apertisque januis, non invenies qua ingrediaris*; caeteri mss. ut in contextu.

² Ita mss. septem; Germ. vero unus, *ac edit., corpus ejus attenuaretur.*

τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀνεωγμένων τῶν θυρῶν οὐχ εὐρήσεις ὄθεν εἰσέλθης. Τοῦτο καὶ γέγονε, Γρατιανοῦ τελευτήσαντος· προσφυγῶν γὰρ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ὁ Μακεδόνιος, ἀνεωγμένων τῶν ταύτης θυρῶν, οὐχ εὔρεν τὴν εἴσοδον. 5

38. Ἦν δὲ αὐτὸς ὁ σεβασμιώτατος ἐπίσκοπος πάσης ἐγκρατείας πλήρης, ἡγρῦνει τε 10 πολλὰ καὶ ἐπόνει, τῇ τε καθ' ἡμέραν νηστεία τὸ σῶμα ἐξέτηκεν, οὐδεμίαν τοῦ ἀριστᾶν οὐδέποτε συνήθειαν ἔχων εἰμὴ τῷ σαββάτῳ καὶ τῇ κυριακῇ καὶ ὅτε 15 περιφανῶν μαρτύρων ἦν γενέθλιον· τοῦ δὲ εὐχεσθαι πλείστην εἶχεν συνέχειαν νόκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν. Ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ γράφειν σπουδὴν οὐχ ἔφευγεν 20 οἰκείαις χερσὶ βιβλία συγγραφῶν, εἰμὴ τι τὸ σῶμα τοχρὸν ἀσθενεῖα κατελεπτόνετο. Ἦν δὲ αὐτῷ τῶν ἐκκλησιῶν φροντὶς ἀπασῶν καὶ τοῦ σπεύδειν ὑπὲρ ἀπασῶν πολλὴ σταθερότης τε καὶ 25 συνέχεια. Καὶ ἐν τῷ πληροῦν δὲ τὰς θείας λειτουργίας γενναϊότατος· ἀμέλει ὁ μόνος ἐπιτελεῖν περὶ τοὺς βαπτισομένους εἰώθει 30

2 οὐκευρήσεις. 3 εἰσελθεις. 6 μακεδωνιος. 13 ἀριστᾶν. 16 περιφανῶν. 22 τοχρὸν ἀσθενείαις. 26 πολλῶν. 30 εἰώθει.

quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea episcopi tempore quo decessit, vix implerent. Sollicitus etiam nimium pro pauperibus et captivis; nam in tempore quo episcopus ordinatus est, aurum omne atque argentum quod habere poterat, ecclesiae vel pauperibus contulit. Praedia etiam quae habebat, reservato usufructuario germanae suae, donavit ecclesiae, nihil sibi quod hic suum diceret, derelinquens; ut nudus atque expeditus miles Christum dominum sequeretur: *Qui cum dives esset, propter nos pauper factus est, ut nos ejus inopia ditaremur* (II Cor., VIII, 9).

39. Erat etiam gaudens cum gaudentibus, et flens cum flentibus (Rom., XII, 15); siquidem quotiescumque illi aliquis ob percipiendam poenitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut et illum flere compelleret; videbatur enim sibi cum jacente jacere.

30 *Causas autem criminum quae illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem inter-*

πέντε μετ' αὐτὸν ἐξ οὗ ἀπεβίω ἐπίσκοποι μόλις πληρῶσαι δεδύνηται. Σφόδρα περὶ τῶν πτωχῶν ἐν μερίμνῃ ἦν καὶ τῶν αἰχμαλώτων· καὶ καθ' ὃν δὲ ἐχειροτονήθη καιρὸν ἅπαντα τὸν χρυσὸν ὃν ἐκέκτητο καὶ τὸν ἄργυρον τῇ τε ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς πτωχοῖς προσεκόμισεν· τῶν δὲ χωρίων τὴν χρῆσιν ἑαυτῷ φυλάξας τὴν δεσποτείαν τῇ οἰκίᾳ ἀδελφῆ, τουτέστιν τῇ ἐκκλησίᾳ, δωδῶρηται. οὐδὲν ἑαυτῷ ὑπερ οἰκίον ἂν εἶπεῖν εἶχε κατέλειψεν· ἀλλ' οἷα φίλος τις καὶ εὐζωνος στρατιώτης Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἠκολούθησεν, ὃς ὑπάρχων πλούσιος ἐπτώχευσεν δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῇ αὐτοῦ πλουτισθῶμεν ἐνδοεῖα.

39. Ἦν δὲ καὶ χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαίωντων· καὶ ἐπ' αὐτῷ διὰ τὸ τυχεῖν μετανοίας τὰ ἑαυτοῦ ὁμολόγησεν ὀλισθήματα, οὕτως ἐθρῆνει ὡς ἀναγκάζεσθαι κακεῖνον θρηνεῖν ἐνόμιζε γὰρ ἑαυτὸν κεῖσθαι μετὰ τοῦ κειμένου. Ἦς δὲ τῶν πλημμελημάτων αἰτίας, εἰμὴ τῷ Κυρίῳ μόνον πρὸς ὃν ἐμεσίτευεν, οὐκ ἐξέφαινον, κάλλιστον τοῖς μετ' αὐτὸν ἱερεῦ-

9 πρὸς ἐκόμησεν. 14 κατέλειψεν. 25 ὁμολόγησεν ὀλισθήματα. 32 αὐτοῦ.

cedebat, loquebatur; bonum relinquens exemplum posteris sacerdotibus, ut intercessores apud Deum magis sint, quam accusatores apud homines. Nam et secundum Apostolum (*II Cor.*, II, 8), circa hujusmodi hominem confirmanda charitas est; quia ipse sui accusator est, nec exspectat accusatorem, sed praevenit; ut confitendo suum¹ allevet ipse delictum; ne habeat quod adversarius criminetur. Ideoque Scriptura dicit: *Justus in principio sermonis accusator est sui* (*Prov.*, XVIII, 17). Vocem enim eripit adversario, et quasi dentes quosdam paratos ad praedam criminationis infestae peccatorum suorum confessione confringit, dans honorem Deo, cui nuda sunt omnia (*Hebr.*, IV, 13), et qui vult vitam magis peccatoris quam mortem (*Ezech.*, XVIII, 32). Nam et ipsi poenitenti non sufficit sola confessio, nisi subsequatur emendatio facti; ut poenitens non faciat poenitenda,

¹ Mss. quatuor, *ut absolvat*; unus, *ut abluat*; alius, *ut alliget*: duo reliqui et edit., *ut allevet*.

σιν καταλιμπάνων παράδειγμα, ἵνα παρὰ Θεῷ μᾶλλον ὧσιν ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβευταὶ ἢ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις κατήγοροι. Καὶ γὰρ κατὰ τὸν ἀπόστολον ἴστω τὸν 5 τοιοῦτον στερεωθῆναι ἀγάπης, πρὸς δὴ ὅτι αὐτὸς ἑαυτοῦ κατήγορος γίνεται, μὴ περιμένων κατήγορον ἀλλὰ προλαμβάνων καὶ τὸ οἰκεῖον ἐν τῷ ὁμολογεῖν ἐπι- 10 κουφίξων ἀμάρτημα, οὐκ ἔχοντος τοῦ ἐχθροῦ ὅπερ ἂν ἐγκαλέση ἀμάρτημα. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γραφή λέγει «δίκαιος ἐν ἀρχῇ λόγου οἰκεῖός ἐστι κατήγορος»· 15 τὴν γὰρ τοῦ ἐναντίου φωνὴν ἀφαρπάζει, καὶ ὡσπὲρ τινὰς ὀδόντας κατὰ τῆς τῶν ἑαυτοῦ πταισμάτων λείας μετανοίας εὐ- 20 τρεπισμένους τῇ τῶν οἰκειῶν ἀμαρτημάτων καταθέσει συνθραύει, δόξαν διδοὺς τῷ Θεῷ, ᾧ πάντα γυμνά, καὶ τῷ τὴν ζωὴν μᾶλλον βουλομένῳ τῶν ἀμαρτωλῶν ἢ τὸν θάνατον· καὶ 25 γὰρ αὐτῷ τῷ μετανοοῦντι οὐκ ἐξαρκεῖ ἡ κατάθεσις εἰ μὴ παρακολουθήσῃ διόρθωσις, ἵνα ἐπὶ τοῖς γεναμένοις μετανοῶν τὰ ἐφ' οἷς μεταμεμέληται μὴ πράξῃ, 30

1 καταλιμπάνων. 5 ἴστω. 11 ἔχοντος. 12 ἐγκαλέση. 14 γραφή. 18 ὀδόντας. 28 παρακολουθήσει.

humiliet etiam animam suam sicut David sanctus, qui postquam audivit a propheta: *Dimissum est peccatum tuum* (II 5 *Reg. XII, 14*); humilior factus est in emendatione peccati, ita ut cinerem sicut panem manducaret et potum suum cum fletu misceret.

10 40. Flebat etiam amarissime quotiescumque forte nuntiatum illi fuerat de cujuscumque sancti obitu sacerdotis, in tantum ut nos illum¹ conso-
15 lari niteremur, ignorantes pium affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligentes. Quibus ille hujusmodi responsum reddebat: Non se flere, quia recesserat, qui fuerat mortuus
20 nuntiat: sed quia praecesserat, vel quia difficile esset invenire virum, qui summo sacerdotio dignus haberetur. Ipse
25 autem de sua morte ante praedixit quod usque ad pascha nobiscum futurus esset: quod quidem meruit Dominum obsecrando, quo maturius hinc li-
30 beraretur.

41. Ingemiscebat enim ve-

¹ Omnes edit., *consolari niteremur*; omnes mss. *consolari videremur*.

ἀλλὰ ταπεινώσῃ αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ὡς καὶ Δαυὶδ ὁ ἅγιος, ὃς ἐπειδὴ τοῦ προφήτου ἤκουσεν ὡς «ἀφεῖται τὰ παραπτώματά σου», ἐπὶ τῇ διορθώσει τοῦ πταίσματος οὕτως ὡς καὶ σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον φαγεῖν καὶ τὸ ποτήριον αὐτοῦ μῖξαι ἐν δάκρυσιν.

40. Ἐκλαιεν δὲ πικρῶς ὡσάκις περὶ τελευτῆς αὐτῶ τινος ἀπηγγέλη ἱερέως ἁγίου· καὶ τοσοῦτον ἐδιήρηει, ὡς ἡμᾶς αὐτὸν παραμυθεῖσθαι δοκεῖν, ἀγνοῦντας τοῦ ἀνδρὸς τὴν διάθεσιν, οὐκ ἐννοοῦντάς τε οἷω λόγῳ ἐδάκρυεν. Ἡμῖν δὲ τοιαύτην ἀπόκρισιν αὐτὸς ἐπεδίδου, φάσκων οὐ τὸν ἀγγελθέντα ἐπειδὴ ἐτελεύτησεν θρηνεῖν, ἀλλ' ὅτι προειλήφει τε αὐτὸν καὶ ὅτι δυσχερὲς εὐρεθῆναι ἄνδρα τῆς μεγάλης ἱερωσύνης ὑπόληψιν ἀληθινήν ἔχοντα. Αὐτὸς δὲ περὶ τοῦ οἰκείου θανάτου προεῖπεν ὡς μεθ' ἡμῶν μέχρι τοῦ πάσχα διατελέσει. Ἐξιώθη δὲ τούτου, τοῦ Κυρίου θεόμενος, ὅπως ἐνθένδε ἐλευθερωθεῖται ταχύτερον.

41. Ἔστενε γὰρ δεινῶς ὁρῶν

8 μίξαι. 10 ὡς ἅκις. 12 ἀπηγγέλει. 16 οἷο. 23 ὑπόλειψιν ἀληθινήν. 27 ἔξιώθη.

hementer cum videret radicem omnium malorum avaritiam pullulare, quae neque copia neque inopia minui potest, magis magisque increscere in hominibus, et maxime in iis qui in potestatibus erant constituti, ita ut interveniendi illi apud illos gravissimus labor esset, quia omnia pretio distrahebantur. Quae res primo omne malum invexit Italiae, et exinde omnia verguntur in pejus. Et quid dicam, si in hujusmodi personis ita rabiem suam exercet, qui solent aut filiorum aut propinquorum causas praetendere: *Ad excusandas excusationes in peccatis* (*Psal.* CXI., 4); quandoquidem plerosque ceperit etiam coelibes sacerdotes vel levitas, quibus portio Deus est, ut etiam ipsi illam appetant (*Deut.* XVIII, 2)? Et vae nobis miseris! quia nec fine mundi provocamur, ut tam gravi jugo servitutis liberari velimus, quod demergit ad profundum inferni; ut faciamus nobis *amicos de iniquo mammona, qui nos recipiant in aeterna tabernacula*

τὴν τῶν κακῶν ἀπάντων ῥίζαν ἀνθοῦσαν φιλαργυρίαν, ἣτις οὔτε ἐν εὐπορίαις σμικρύνεται, ἀλλὰ αὖξεται μᾶλλον καὶ ἐπιθίδωσιν ἐν τοῖς ἐν ἐξουσίαις τισὶν καθε- 5 στηκόσιν· ἀμέλει τοῦ παρεμβάλλειν ὑπὲρ τινῶν ἑαυτὸν ἦν αὐτῷ πόνος οὐ μέτριος, ὅτι πάντα τιμήματος ἐπιπράσκετο. Τοῦτο πάντων τῶν κακῶν τὴν Ἰταλίαν 10 ἐπέδραμεν, ὅθεν εἰς τὸ χειρὸν ἅπαντα ῥέπει. Καὶ τί ἂν τις εἴποι περὶ τούτων οὕτω λυττωνῶν, οἵτινες υἱῶν ἢ συγγενῶν εἰς παραίτησιν ταύτης τῆς ἁμαρ- 15 τίας αἰτίαν προτείνουσι, ὅποτε πολλοὶ ταύτῃ τῇ κακίᾳ κατειλημμένοι τυγχάνουσι ἱερέων τε καὶ λειυτῶν, ὧν μερίς ἐστὶν ὁ 20 Θεός, καὶ αὐτοὶ ταύτης ἐφρίενται; Οὐαὶ δέ μοι τῷ ταπεινῷ, ὅτι μὴδὲ τῷ τέλει τοῦ κόσμου αὐτοῦ προτρεπόμεθα τοῦ ζυγοῦ τῆς βαρείας ταύτης δουλείας ὑπε- 25 ξελθεῖν, ἢ μέχρι καὶ αὐτοῦ ἡμᾶς βυθίζει τοῦ ἔθου, ὥστε μὴ φίλους ἡμῖν αὐτοῖς ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας ποιῆσαι, οἵτινες ἡμᾶς εἰς αἰωνίους σκηνὰς ἀναλή- 30 ψονται! Πλὴν ἐκεῖνος μακάριος ὁ ὅτεδῆποτε ἐπιστρέφων καὶ διαρρήσων τὸν δεσμὸν καὶ ἀπορρίπ-

13 λυττωνῶν. 17 κατειλιμμένοι. 29 ἀναλείψονται. 32 ἀπορρήπτων.

(*Luc. XVI, 9*). Attamen beatus ille qui quandoque conversus, disruptis vinculis, atque projecto jugo hujusmodi dominationis, *tenebit, et allidet parvulos ejus ad petram* (*Psal. CXXXVI, 9*), hoc est, omnes intentiones ejus allidet ad Christum, qui secundum Apostolum petra est, quae omnes ad se allisos interimit, ipsa inviolabilis manens, nec reum faciens eum, qui ad se alliserit nequissimi uteri deteriores partus, sed innocentem; ita ut securus possit dicere: *Portio mea Dominus* (*Psal. CXVIII, 57*). Quia cui nihil in saeculo est, illi vere portio est Christus: Et qui contempserit parva, multa percipiet, insuper et vitam aeternam possidebit.

42. Ante paucos vero dies quam lectulo detineretur, cum quadragesimum tertium psalmum dictaret, me et excipiente et vidente, subito in modum scuti brevis ignis caput ejus cooperuit, atque paulatim per os ipsius tamquam in domum habitator ingressus

των τὸν ζυγὸν καὶ τῆς τοιαύτης τυραννίδος κρατῶν, «ὡς συνθλίψει τὰ νήπια αὐτοῦ πρὸς τὴν πέτραν», τουτέστιν πᾶσαν αὐτοῦ τὴν νεῦσιν συνθλίβων πρὸς τὸν Χριστόν, ὡς κατὰ τὸν ἀπόστολον πέτρα ἐστίν, ἣ πάντας τοὺς εἰς αὐτὴν συντριβομένους ἀπόλλυσιν, αὐτὴ μένουσα ἄχραντος καὶ οὐκ ἔνοχον καθιστῶσα τὸν ἐπ' αὐτῇ τῆς πονηροτάτης γαστρὸς τὰ ἐκ τῶν φαυλοτάτων τόκων προσρήσσοντα νήπια, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνεύθυνον, τουτέστιν ἀμέριμον λέγειν «μερίς μου Κύριος». Ὡ γὰρ οὐδὲν ὑπεστὶν ἐν τῷ βίῳ, τούτῳ Χριστὸς ὄντως ἐστὶν μερίς. Καὶ ὁ τῶν ὀλίγων καταφρονήσας πολλὰ λήφεται, πρὸς δέ γε ἔτι καὶ αἰώνιον ζωὴν ἐπικτήσεται.

42. Πρὸ δέ τινων ἡμερῶν ὀλίγων τοῦ ἐν τῇ κλίνῃ κατασχεθῆναι, ὡς τὸν μὲν ψαλμὸν ὑπηγόρευσεν, ἐμοῦ ἐλαμβάνοντος καὶ ὄρωντος, αἰφνιδίως εἰς τύπον ἡγούρι περιφέρειαν ἀσπίδος βραχύ τι πῦρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ κατεσκέπασεν καὶ κατ' ὀλίγον διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ ὡσανεὶ εἰς

7 ἦ. 16 ὑπέστιν. 18 καὶ 24 ὀλίγων. 26 ὁμοῦ. 27 αἰφνιδίως. 28 περιφέρειαν. 31 ὡς ἀνεῖ.

est: post quod facta est facies ejus velut nix, et postea reversus est vultus ejus ad speciem suam. Quod cum fieret, stupore percussus obrigui, nec potui scribere quae ab illo dicebantur, nisi posteaquam visio ipsa transivit; dicebat enim in eo tempore testimonium Scripturae divinae, quod ego optime retinebam. Nam scribendi vel dictandi ipso die finem fecit; siquidem ipsum psalmum explere non potuit. Ego vero id quod visum a me fuerat, honorabili viro Casto diacono, sub cujus cura degebam, statim retuli: at ille repletus gratia Dei, Spiritus sancti adventum me in illo vidisse edocuit lectione actuum apostolorum.

43. Superioribus autem diebus cum Stiliconis tunc comitis servus, qui daemonio laboraverat, in ambrosiana basilica jam sanus maneret, commendatus a domino suo; fe-

οικίαν ἰδίαν οἰκήτωρ εἰσῆλθεν, καὶ μετὰ ταῦτα γέγονεν τὸ πρῶ-
σωπον αὐτοῦ ὡσεὶ χιών, καὶ πάλ-
ιν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν οἰκίαν
αὐτοῦ ἰδέαν ὁ χαρακτήρ ἐπα- 5
νῆλθεν. Τούτου δὴ γενομένου,
θάμβει πληγείς ἐπεπάγγην καὶ τὰ
παρ' αὐτοῦ λεγόμενα γράφειν οὐκ
ἠδυνάμην, εἰμὴ μετὰ τὸ τὴν
ὄπτασίαν αὐτὴν παρελθεῖν· ἔλε- 10
γεν δὲ ἐξ αὐτοσχεδίου καὶ Γραφῆς
μαρτυρίαν, ἣν ἐγὼ κατεῖχον κα-
λῶς. Ἄλλ' αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ
τε γράφειν καὶ ὑπαγορεύειν πέρας
πεποιήται, ὅποτε οὐδὲ αὐτὸν 15
τὸν ψαλμὸν ἠδυνήθη πληρῶσαι.
Ἐγὼ τοίνυν εὐθύς τὸ παρ' ἐμοῦ
θεαθὲν τῷ τιμιωτάτῳ διακόνῳ
Κάστῳ, ὅφ' οὐ τὴν ἐξουσίαν ἐτέ- 20
λουν, ἀνήγαγον· ἐκεῖνος δὲ θείας
χάριτος πληρωθεὶς τὴν τοῦ ἁγίου
Πνεύματος παρουσίαν ἐν αὐτῷ
με τεθεᾶσθαι ἐδίδαξεν ἐξ αὐτῆς
τῶν ἀποστολικῶν πράξεων ἀνα-
γνώσεως. 25

43. Ταῖς δὲ τούτων ἀνωτέ-
ραις ἡμέραις θεράπων τοῦ κό-
μητος Στελίχωνος ὑπὸ δαίμονος
ἐκαμνεν· ὡς δὲ γενόμενος ὑγιὴς
κατὰ τὴν Ἀμβροσιανὴν διῆγεν 30
βασιλικὴν ἐκκλησίαν, ἐκ τοῦ δε-

1 οἰκίαν. 4 μετολίγον. 7 θάμβη. 9 ἠδυνήμην. 13 αὐτῇ τῇ ἡμετέρᾳ.
17 τῷ παρεμοῦ. 19 ὅφ'. 23 τεθεᾶσθαι.

rebatur enim quod libenter ab eodem haberetur: faceretque¹ falsas epistolas tribunatus, in tantum ut tenerentur homines, qui ad ministrandum pergebant: sed ubi ad personam servi sui pervenit comes Stilico noluit in eum vindicare. Homines etiam qui decepti fuerant, interventu sacerdotis dimisit, de ipso vero servo sacerdoti questus est. Quem vir sanctus cum de basilica Ambrosiana egrederetur, requiri fecit, atque ad se perduci. Quem cum interrogasset, et deprehendisset auctorem tanti flagitii, ait: Oportet illum tradi satanae in interitum carnis, ne talia aliquis in posterum audeat admittere (*I Cor.* V, 5). Quem eodem momento cum adhuc sermo esset in ore sacerdotis, spiritus immundus arreptum discernere coepit: quo viso, non minimo timore repleti sumus et admiratione. Multos etiam diebus illis imponente illo manus, et impetrante ab spiritibus immundis vidimus esse purgatos.

¹ Ita mss. Edit. vero, *facere epistolas tribunatus compertum est.*

σπότου παρατεθείς—καὶ γὰρ ἡδέως αὐτὸν ἔχειν ἐλέγετο—πλαστάς ἐποίει τριβουνάτων ἐπιστολάς, ὡς τοὺς ἀνθρώπους κατέχεσθαι πρὸς τὸ τινῶν ἄρξαι διὰ ταύτας ἀπιόντας. Ἐπεὶ δὲ εἰς τὸ τοῦ οἰκέτου πρόσωπον ἤλθεν ἡ τοῦ πράγματος περιπέτεια, ὁ κόμης Στελίχων ἀμόνασθαι τὸν παῖδα οὐκ ἠβουλήθη. Τοὺς μέντοι ἀπατηθέντας τῇ τοῦ ἐπισκόπου παρακλήσει ἀρήσει τῷ ἱερῷ, περὶ τοῦ οἰκέτου μεμφάμενος, ὃν ὁ ἀγιώτατος, ἐπειδὴ τῆς Ἀμβροσιανῆς ἐκκλησίας ἐξεληλύθει, ζητηθῆναί τε καὶ ὡς αὐτὸν ἀχθῆναι πεποίηκεν τοῦτον ἐρωτήσας καὶ ἡγεμόνα τῆς τοσαύτης ἀτοπίας καταλαβὼν «προσῆκει, φησὶν, αὐτὸν παραδοθῆναι τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα μὴ εἰς ὕστερον τοιαῦτα πλημμελῆσαι τολμήσῃ». Κατὰ ταύτην οὖν τὴν ῥοπήν, ἔτι τοῦ ῥήματος ἐν τῷ τοῦ ἱερέως τυγχάνοντι στόματι, δαίμων αὐτὸν ἀκάθαρτος ἀναρπάζει, διασπαράσσειν τε ἤρξατο· οὗ θεαθέντος, οὐκ ὀλίγου φόβου καὶ θαύματος ἐπληρώθημεν. Πολλοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ἐπι-

12 ἀφίεσι. 15 ἐξεληλύθη. 20 ὄλεθρον. 22 τοιαῦτα πλ. τολμήσοι. 23 ῥωπήν.

44. Per idem tempus ¹ Nicentius quidam ex tribuno et notario, qui ita pedum dolore tenebatur, ut raro in publico videretur; cum ad altare accessisset, ut sacramenta perciperet, calcatusque casu a sacerdote exclamasset, audivit: *Vade, et amodo salvus eris. Nec se amplius doluisse pedes, tempore quo sanctus sacerdos de hac luce migravit, lacrymis testabatur.*

45. Sed post dies hos, ordinato sacerdote ecclesiae Ticinensi, incidit in infirmitatem, qua cum plurimis diebus detineretur in lectulo, comes Stilico dixisse fertur quod, tanto viro recedente de corpore, interitus immineret Italiae.

¹ Eras. et Gill. cum parte mss. ita hoc nomen scribunt, edit. autem Rom. cum aliis mss., *Nicetius quidam*. Continuo vero post pro *ex tribuno et notario*, habet cod. Becc. *extribunus et notarius*. Unus Germ., *ex tribuno notarius*.

τειθέντος τοῦ ἱερέως τὰς χεῖρας, ἔτι δὲ καὶ κελεύοντος, ἐκ πνευμάτων ἀκαθάρτων καθαρῶσθέντας εἶθεασάμεθα.

44. Περί δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Ἰννοκέντιός τις ἀπὸ τριβούνων νοταρίων, οὕτω τῷ τῶν ποδῶν πόνῳ κατείχετο ὡς πάνυ σπανίως ἐν ἀγορᾷ καταφαίνεσθαι. Προσελθὼν οὖν τῷ θυσιαστηρίῳ ἐφ' ᾧ τῆς κοινωνίας μεταλαβεῖν, πατηθεὶς ἐκ τοῦ ἐπισκόπου, ᾧ τὸ συμβᾶν ἐξεβόησεν, ἤκουσε λεγόμενον πρὸς αὐτὸν «ἀπελθε, ἐκ τοῦ νῦν ὑγιαίνεις», ὡς ὁμολογεῖν αὐτὸν μῆκετι ἡλγηκέ-
ναι τοὺς πόδας, καὶ τοῦτο ἅπασι μετὰ δακρύων μαρτυρεσθαι καθ' ὃν ὁ ἱερεὺς τοῦ βίου καιρὸν ἐκδημήσας ἔτυχεν.

45. Μετὰ ταῦτα δὴ τὰς ἡμέρας χειροτονήσας τῇ τῶν Τικινῶν ἐκκλησίᾳ ἐπίσκοπον ἐπέπεσεν εἰς ἀσθένειαν, ὑφ' ἧς ὡς πολλὰς ἡμέρας ἐν κλίνῃ κατείχετο, λέγεται τὸν κόμητα φάναι Στιλίχωνα ὡς ἄρα τηλικούτου ἀνδρὸς ἐξίοντος ἐν Ἰταλίᾳ μέγας ἐπίκειται ὄλεθρος. Ὅθεν λαμπρὸς τῆς πόλεως μετακαλεσά-

6 Ἰννοκέντιος sic. 9 ἐναγορᾷ. 13 ἡκούσαμεν οὖν. 16 μῆκετι ἡλγηκένας. 21 ταῦτα. 23 κρητῶν. 25 κλίνας. 27 τηλικούτου. 29 ἐπέκειται.

Unde convocatis ad se nobilibus viris illius civitatis, quos diligi a sancto sacerdote cognoverat, partim interminatus
 5 est illis, partim blando sermone persuasit, ut pergerent ad sanctum sacerdotem, suaderentque illi, ut sibi vivendi peteret a Domino commeatum.
 10 Quod ille ubi ab illis audivit, respondit: Non ita inter vos vixi, ut pudeat me vivere: nec timeo mori: quia Dominum bonum habemus.

15 46. Per idem tempus cum in extrema parte porticus in qua jacebat in uno positi Castus, Polemius, Venerius et Felix tunc diaconi secum
 20 tractarent voce ita pressa, ut vix se invicem audirent, quis post obitum illius episcopus ordinandus esset, atque cum de nomine sancti loquerentur
 25 Simpliciani, tamquam interesset tractatui, cum longe positus ab ipsis jaceret, approbans exclamavit tertio: Senex, sed bonus. Erat enim Simplicianus
 30 aevi maturus. Qua voce audita, expavescentes fugerunt;

μενος ἄνδρας, οὓς ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου ἱερέως ἠπίστατο, τὰ μὲν ἀπειλῶν τὰ δὲ κολακεύων τοῖς λόγοις εἰσηγήσατο, ἵνα παρὰ τὸν ἱερέα γεινόμενοι συμβουλευέσωσιν αὐτῷ ζωῆς οἰκείας ἐκ τοῦ Κυρίου ἐξαιτήσασθαι προθεσμίαν. Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς τοῦτο ἤκουσεν παρ' αὐτῶν, ἀπεκρίνατο ὡς «οὐχ οὕτως ἔζησα παρ' ὑμῖν ὡς ζῆν αἰσχύνεσθαι· οὐδὲ τὸν θάνατον οὖν εὐλαβοῦμαι· δεσπότην γὰρ ἔχομεν ἀγαθόν».

46. Ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ κατὰ τὸ τελευταῖον τῆς στοᾶς μέρος, ἐν ἧ κατέκειτο, οἱ ἐν γενόμενοι Κάστος Πολέμιος Βενέριος καὶ Φήλιξ τότε διάκονοι διεσκέπτοντο καθ' ἑαυτοὺς οὕτω λεπτοτάτῃ φωνῇ, ὡς μόλις ἀκούειν ἀλλήλων «τίς ἄρα μετὰ τελευτῆν αὐτοῦ ὀφείλει χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπος». Ὡς οὖν περὶ τοῦ ἁγίου Σιμπλικιανοῦ διελέγοντο, οἷα καὶ αὐτὸς τῷ σκέμματι συμπαρῶν, καὶ τοὶ μακρὰν αὐτῶν κατακειμενος, ἐπικυρῶν ἐξεβόησε τρίτον «καλός, ἀλλὰ γέρον»· ἦν γὰρ ὁ Σιμπλικιανὸς ἐφθός κατὰ χρόνον. Ταύτης οὖν ἀκούσαντες τῆς

2 ἠπίστατο. 10 αὐτὸν. 16 στοᾶς. 17 εἰ ἐν. 19 φήλιξ. 20 οὕτω λεπτοτάτῃ. 26 συμπαρῶν.

defuncto tamen eo, non alius illi successit in sacerdotium, nisi is quem ille bonum senem trina voce signaverat. Cui Simpliciano Venerius, quem supra memoravimus, successor fuit: Felix vero nunc usque Bononiensem regit ecclesiam: Castus autem et Polemius nutriti ab Ambrosio bonae arboris boni fructus, in ecclesia Mediolanensi diaconii funguntur officio.

47. In eodem tamem loco in quo jacebat (sicut referente sancto Bassiano episcopo Laudensis ecclesiae, qui ab eodem audierat, didicimus) cum oraret una cum supradicto sacerdote, viderat Dominum Jesum, advenisse ad se, et aridentem sibi: nec multos post dies nobis ablatum est. Sed eodem tempore quo migravit ad Dominum, ab hora circiter undecima dici usque ad illam horam, in qua emisit spiritum, expansis manibus in modum crucis oravit: nos vero labia illius moveri videbamus, vocem

φωνῆς, ἐκπλαγέντες ἔφυγον. Τελευτήσαντος οὖν αὐτοῦ, οὐκ ἄλλος τῆς ἱερωσύνης αὐτὸν διεδέξατο εἰμῆ ὃν αὐτὸς τρισσῆ φωνῇ γέροντα εἶναι καλὸν ἐψήφισατο· τὸν δὲ Σιμπλικιανὸν Βενέριος, οὗ μνήμην ἀνωτέρω πεποιήμεαι, διεδέξατο· Φήλιξ γὰρ μέχρι νῦν τὴν Βωνωνίας ἐκκλησίαν ἰθύνει· Κάστος δὲ καὶ Πολέμιος ἐκτραφέντες ὑπὸ Ἀμβροσίου, καλοῦ δένδρου καρποί, ἐν τῇ κατὰ Μεδιόλανον ἐκκλησίᾳ τὴν τῶν διακόνων λειτουργίαν ἀποπληροῦσιν.

47. Κατὰ δὲ τὸν τόπον ὃν ἔκειτο, ὡς διηγουμένου τοῦ ἁγιωτάτου τῆς Λαοδικέων ἐκκλησίας ἐπισκόπου Βασσιανοῦ μαθῆκαμεν, καὶ αὐτὸς δὲ ἤγκει παρά Ἀμβροσίου, ὅτι ἐν ᾧ μετ' αὐτοῦ τὴν εὐχὴν ἐποιεῖτο εἶδεν τὸν κύριον Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτὸν καὶ προσγελῶντα αὐτῷ· καὶ οὐ μετὰ πολλὰς ἡμέρας μετέστη. Ἐν δὲ τῷ καιρῷ καθ' ὃν ἐξ ἡμῶν ἀνεγώρει, ἀπὸ ὥρας ἡμερινῆς ὡσανεὶ ἐνδεκάτης μέχρις ἧς ὥρας ἀφήκεν τὸ πνεῦμα, ἀπλώσας εἰς σταυροῦ τύπον τὰς χεῖρας προσήυχετο· ἡμεῖς δὲ κινούμενοι

5 ἐψήφισατο. 9 βωνωνίαν τῶν ἐκκλησιῶν. 18 λαοδικαίων sic. 23 ἶδεν. 29 ἐνδεκάτης.

autem non audiebamus. Honoratus etiam sacerdos ecclesiae Vercellis cum in superioribus domus se at quiescendum composuisset, tertio vocem vocantis se audivit, dicentisque sibi: Surge, festina, quia modo est recessurus. Qui descendens, obtulit sancto Domini corpus: ¹ quo accepto ubi glutivit, emisit spiritum, bonum viaticum secum ferens; ut in virtute escae anima refectior, angelorum nunc consortio, quorum vita vixit in terris, et Eliae societate laetetur; quia ut Elias numquam regibus vel ullis potestatibus, ita nec iste pro Dei timore loqui veritus est.

20

48. Atque inde ad ecclesiam majorem ² antelucana hora qua defunctus est, corpus ipsius portatum est; ibique eadem fuit nocte, qua vigilavimus in pascha: quem

¹ Omnes edit., *Quod ubi accepit, emisit spiritum*; omnes mss. ut nos in textu.

² Omnes edit., *ante lucana hora corpus ipsius*; plures mss., *ante lucanam horam*: omnes vero restituunt, *qua defunctus est*.

μὲν ἐωρῶμεν τὰ χεῖλη, φωνῆς δὲ οὐδὲ ἔλωσ ἤκούομεν. Ὀνωρᾶτος δὲ ὁ τῆς Βερκῆλλου ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἐπεὶ εἰς τὰ ὑπερῶα τῆς οἰκίας ἑαυτὸν εἰς ὕπνον κατέθηκεν, τρίτον φωνῆς ἤκουσεν, λεγούσης αὐτῷ «ἐγείρου, σπεῦσον ὅτι νῦν πάντως ἀναχωρήσει». ὃς κατελθὼν τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα τῷ ἀγίῳ προσήνεγκεν, ὑπερ δεξιόμενος ἐπεὶ κατέπιεν ἀφῆκεν τὸ πνεῦμα. ἀγαθὸν ἀποφέρων ἐφόδιον τῇ δυνάμει τροφῆς τῆς ψυχῆς τῆν ἀνάκτησιν. Νῦν οὖν τῇ τῶν ἀγγέλων ἕδεται κοινωνία, ὧν τὸν βίον ἔζησεν ἐπὶ γῆς, καὶ τῇ δὲ Ἡλιοῦ ἐταιρία προσχαίρει. ἐπειδὴ κατ' Ἠλίαν οὐποτε τοῖς βασιλεῦσιν ἢ τοῖς ἐν ἐξουσίαις διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον μετὰ δέους ἐλάλησεν.

48. Ἐπὶ τὴν μεγάλην οὖν ἐκκλησίαν πρὸ ἡμέρας αὐτῇ ἢ τετελεύτηκεν ὥρα τὸ λείψανον ἐκομίσθη, πᾶσάν τε τὴν τῆς ἀγρυπνίας τοῦ πάσχα διετέλεσεν νύκτα. Τοῦτον πολλὰ τῶν βαπτισομένων νηπιῶν, ὡς τῆς κολυμβήθρας ἀνῆλθον, εἶδον ἐν τῇ

¹ ἐωρῶμεν. ³ τῇ βερκῆλλου. ⁵ ὑπερῶα τηροικείας. ⁶ κατέθεικεν. ¹⁶ ἤρεται κ. ὄν. ¹⁹ κατηλίαν. ²⁸ πολλοὶ. ³⁰ ἴδον.

plurimi infantes baptizati cum a fonte venirent, viderunt, ita ut aliqui sedentem in cathedra in tribunali dicerent, ¹ alii vero ambulantiem suis parentibus digito ostenderent: sed illi videntes videre non poterant, quia mundatos oculos non habebant: plurimi autem stellam supra corpus ejus se vidisse narrabant. Sed lucente die dominico, cum corpus ipsius, peractis sacramentis divinis, de ecclesia levaretur, portandum ad basilicam Ambrosianam, in qua positus est, ita ibi daemonum turba clamabat se ab illo torqueri, ut ejulatus eorum ferri non possent. Quae gratia sacerdotis non solum in illo loco, verum etiam in plurimis provinciis usque in hodiernum manet: jactabant etiam turbae virorum ac mulierum oraria, vel semicinctia sua, ut corpus sancti aliquatenus ab ipsis contingeretur. Erat enim exsequiarum turba innumerabilis totius dignitatis, totiusque sexus, omni-

¹ Mss. aliquot, alii vero ascendentem... ostenderent: sed nulli praeter noviter baptizatos videre poterant; quia tam mundos oculos, etc.

καθῆδρα τοῦ συνθρόνου καθ' ἡμέραν, τοῦτό τε ἔλεγον· ἄλλοι δὲ ἀνιόντες τοῖς ἰδίοις αὐτῶν τῷ δακτύλῳ γονεῦσιν ἐδείκνυον· ἐκεῖνοι δὲ βλέποντες οὐχ ἐώρων, ⁵ ὅτι καθαρὸς οὐκ εἶχον τοὺς ὀφθαλμούς. Πολλοὶ δὲ ἀστέρα ἐπάνω τοῦ σώματος αὐτοῦ θεωρεῖσθαι ἑαυτοὺς διεγῆσαντο. Τῆς δὲ κυριακῆς ἡμέρας ἀνα- ¹⁰ τειλᾶσης, μετὰ τὸ πληρωθῆναι τῶν θεῶν μυστηρίων τὴν λειτουργίαν τὸ σῶμα ἀρθὲν ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τὴν Ἀμβροσιανὴν ἐκομίσθη βασιλικὴν ἐκκλησίαν, ¹⁵ ἐν ἣ καὶ κατάκειται. Τοσαύτη δὲ δαιμόνων πληθὺς ἔκραζεν ὑπ' αὐτοῦ βασανίζεσθαι, ὡς τοὺς ὀλολυγμοὺς αὐτῶν ἀνυποστάτους εἶναι. Ἡ δὲ τοῦ ἱερέως ²⁰ τοιαύτη χάρις οὐκ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλαῖς ἐπαρχίαις μέχρι σήμερον διαμένει. Ἄνδρῶν δὲ ὄχλος καὶ ²⁵ γυναικῶν ὠράρια ἔρριπτε τε καὶ σημικίνθια, ἵνα ποσῶς γοῦν τοῦ ἁγίου ἄψωνται σώματος. Ἀναρίθμητόν τε ἦν τοῦ ἐξοδίου τὸ πλῆθος, πάσης ἀξίας πάσης φύ- ³⁰ σεως καὶ ἡλικίας ἀπάσης οὐ χρι-

⁵ οὐχ ἐώρων. ⁶ οὐκ εἶχον. ⁹ θεωρεῖσθαι. ¹⁴ ἀμβροσιαν. ¹⁹ ὀλολυγμοὺς. ²⁵ ἐρίπτετο. ²⁶ σημικίνθια. ²⁷ ἄψωνται.

umque pene aetatum non solum christianorum, sed etiam Judaeorum et paganorum; majore tamen gratia ordo praecedebat eorum, qui fuerant baptizati.

49. Eadem vero qua obiit die (sicut textus epistolae loquitur, quae a successore ejus venerabili viro Simpliciano suscepta est de partibus Orientis ad ipsum tamquam adhuc nobiscum viventem directa, quae nunc usque Mediolani habetur ¹ in monasterio) quibusdam sanctis viris apparuit, orans cum illis, et imponens illis manus; habet enim diem epistola quae directa est, qua lecta, invenimus illum diem esse, quo ille defunctus est.

50. Intra Tusciam etiam in civitate Florentina, ubi nunc vir sanctus Zenobius episcopus est, ² quia promiserat peccatis illis eos se saepius visitaturum, frequenter ad altare quod est in basilica Ambrosiana, quae ibidem ab ipso

¹ Ita edit. ac mss. non pauci: caeteri vero, in monasterio cujusdam sancti viri apparuit.

² Omnes edit., quia promiserat illos se saepius visitaturum... visus est orare sicut ipso. etc.

στιανῶν μόνον ἀλλὰ καὶ ἰουδαίων καὶ ἐλλήνων εἰς ταῦτὸ συνελθούσης· πλείονι δὲ χάριτι προηγεῖτο τῶν βαπτισθέντων ἢ τάξις.

49. Κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τῆς αὐτοῦ τελευτῆς—τοῦτο γὰρ καὶ τὸ τῆς ἐπιστολῆς ἕφος ὑπαγορεύει, ἦν ὁ σεβασμιώτατος Σιμπλικιανὸς ἐκ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν ὡς πρὸς Ἀμβρόσιον ζῶντα γραφεῖσαν ἐδέξατο, καὶ μέχρι νῦν ἐστὶ παρ' ἡμῶν—ἐν τινι ἀνδρῶν ἀγίων μοναστηρίῳ εὐχόμενος μετ' ἐκείνων ἐφάνη καὶ αὐτοῖς τὰς χεῖρας ἐπιτιθεῖς. Ἡμέραν δὲ ἔχει ἢ σταλεῖσα ἐπιστολή—καὶ γὰρ ἐξ ὧν ἀνεγνωμεν εὔρομεν—τῆς αὐτοῦ τελευτῆς.

50. Ἔτι δὲ καὶ ἐν τῇ Τουσκίᾳ, ἐν Φλορεντίνῃ τῇ πόλει καθ' ἣν ὁ ἀγιώτατος Ζηνοβίος ἐστὶν ἐπίσκοπος, ἐπειδὴ παρακαλοῦσιν αὐτοῖς ἰδεῖν αὐτοὺς πολλάκις ὑπέσχετο, συνεχῶς κατὰ τὴν Ἀμβροσιανὴν βασιλικὴν ἐκκλησίαν, ἣν αὐτὸς ὠκοδόμησεν, ἐφάνη εὐχόμενος ὑπερ αὐτοῦ Ζηνοβίου διηγουμένου ἐμάθομεν. Εἰς δὲ τὴν οἰκίαν, ἐν ἣ ἐκαθίσταν

2 συνελθούσης. 17 σταλείσα. 18 ἐξῶν. 19 εὔρομεν. 21 τοῦσκιᾶ. 24 ἐστίν.

constituta est, visum orare, ipso sancto viro sacerdote Zenobio referente, didicimus. In eadem etiam domo, in qua declinans Eugenium mansit, tempore quo Radagaisus supra dictam civitatem obsidebat, cum jam de se penitus desperassent viri civitatis ipsius, per visum cuiusdam apparuit, et promisit alio die salutem illis adfuturam. Quo referente, civium animi sunt erecti; nam altero die, adveniente Stilicone tunc comite cum exercitu, facta est de hostibus victoria. Haec Pansophia religiosa femina, matre pueri Pansophii referente, cognovimus.

51. Mascezelus etiam desperanti de salute sua, vel exercitus quem ductabat contra Gildonem, baculum tenens manu in visu noctis apparuit, atque cum provolveretur ad pedes sancti viri Mascezelus, percussit terram senex baculo quo regebatur, tertio (hac enim illi specie apparuerat) ait: Hic, hic, hic, signans locum; deditque intellectum viro,

Εὐγένιον ἔμεινεν καθ' ὃν καιρὸν Δραγαδαῖος ἐκελεύσθη τὴν εἰρημένην περικαθίσαι πόλιν, ἥδη παντάπασιν τῶν αὐτῆς τῆς πόλεως ἀπεγνωκότων. ἐφάνη κατ' ὄναρ τινὶ ὑπισχνούμενος αὐτοῦς τῇ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ σωθῆσεσθαι. Τοῦτο λεχθὲν τὰς τῶν πολιτῶν ψυχὰς ἀνεκτήσατο, καὶ ἐξῆς μετὰ στρατοῦ Στιλίκων στρατηγὸς παραγενόμενος νικᾷ τὸν πολέμιον. Ταῦτα, Πασσοφίης τῆς πιστοτάτης μητρὸς τοῦ παιδὸς Πασσοφίου λεγούσης, ἐπέγνωμεν.

5

10

15

51. Καὶ τῷ Μασκελίῳ δὲ περὶ τε τῆς οἰκείας σωτηρίας καὶ τοῦ στρατοῦ ὃν κατὰ Γίλωνος ἤγεν ἀπειρηκότι, ῥάβδον ἐν χειρὶ κατέχων ὄναρ ἐφάνη νυκτός· ὁ δὲ τῶν ποδῶν τοῦ ἁγίου προσκυλινδούμενος παρεκάλει. Ὁ δὲ γέρων—ἐν ταιαύτῃ γὰρ αὐτῷ ἐφάνη μορφῇ—τρίτον τῇ ῥάβδῳ πατάξας τῇ γῆ ὡσανεὶ τινα τόπον ἀποσημειούμενός φησιν «ἐνταῦθα, ἐνταῦθα, ἐν-

25

30

2 δραγαδαῖος sic. 23 ἤγεν ἀπειρηκότος.

9 ἐξ' ἧς. 24 ὄναρ.

20 τωμασκελίξε sic.

22 καταγγέλωνος.

quem visitatione dignum fuerat arbitratus, ut agnosceret se in ipso loco in quo sanctum Domini viderat sacerdotem, die
 5 tertia victoriam adepturum: atque ita securus bellum inchoavit et consummavit. Nos tamen¹ ea Mediolani positi ipso Mascezele referente, co-
 10 gnovimus; nam et in hac provincia, in qua nunc positi haec scribimus, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus, quibus etiam referentibus, securius
 15 haec nobis cognita huic libro adjungere arbitrati sumus.

52. Sisinnii etiam et Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, hoc est, post obitum
 20 sancti Ambrosii in Anau-niae partibus,² persequentibus gentilibus viris martyrii coronam adepti sunt, cum reliquias Mediolani summa cum devo-
 25 tione susciperemus. adveniente quodam caeco et referente cognovimus, qui eodem die tacto loculo, in quo sanctorum reliquiae portabantur, lumen re-

ταῦθα· δέδωκέ τε νοεῖν τῷ τῆς ὀπτασίας ἡζῖωμένῳ, ὡς ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ τὸν ἅγιον ἱερέα τοῦ Κυρίου κατεῖδεν, τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ τεύξεται τῆς νίκης. Οὕτω τε ἀμερίμῳως ἤρξατό τε καὶ τὸν πόλεμον ἐπεράτωσεν. Ἡμεῖς δὲ κατὰ Μεδιόλανον ὄντες, αὐτοῦ Μασκελί-ζου διηγουμένου, ταῦτα ἠκούσαμεν· καὶ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν δὲ ἐν ἣῃ διάγομεν νῦν, τοῦτο πολλοῖς τῶν ἱερέων ἐξεῖπεν, ὅν διηγησαμένων ἀμεριμώτερον τὰ προεργωσμένα τῷδε συζευῆσαι τῷ βιβλίῳ συνείδομεν.

52. Σισιννίου δὲ καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν μαρτύρων, οἱ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων καιρῶν μετὰ θάνατον Ἀμβροσίου ἐν τοῖς τῆς Ἀναωνίας μέρεσιν ὑπὸ ἐλλήνων διωχθέντες τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσαντο, ὡς τὰ λείψανα ἐν Μεδιολάνῳ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς ἐδεξάμεθα, μανθάνομεν παρά τινος διηγουμένου τυφλοῦ, ὃς ἀψάμενος τῆς σοροῦ τῶν ἁγίων λειψάνων ἀνέβλεψεν, ὡς ἐωρακῶς εἶη κατ'

¹ Cod. unus, *ea die Mediolani*.

² Edit., *persequentibus, gentilibus, martyrii*, quaedam Paris. cum uno mss., *veri martyrii*.

² ὀπτασίας ἡζῖωμένῳ. 6 οὔτω. 9 μασκελίζου sic. 12 ἐνῆ διάγωμεν. 17 σισινίου. 23 τούτων ὡς. 27 ἀψάμενος. 28 σοροῦ.

cepit, quod per visum noctis vidisset navem appropinquantem littori, in qua erat multitudo albatorum virorum; quibus descendentibus ad terram, cum unum de turba precaretur, ut sciret qui essent ii viri, audierit, Ambrosium ejusque consortes. Quo audito nomine, cum deprecaretur ut lumen reciperet, audivit ab eo: Perge Mediolanum, et occurre fratribus meis, qui illo venturi sunt, designans diem, et recipies lumen. Erat enim vir, ut ipse asserebat, de littore Dalmatino, nec se ante venisse in civitatem asserebat priusquam recto itinere reliquiis sanctorum occurrisset, nondum videns: sed tacto loculo, videre coepisse.

53. Ilis itaque decursis, non arbitror grave videri, si paululum promissi nostri metas excesserimus, ut Domini dictum quod per eos sanctorum prophetarum locutus est, completum esse doceamus: *Sedentem adversus fratrem suum*

ὄναρ πλοῖον τῷ αἰγιαλῷ παραβῆλλον, ἐν ᾧ πλήθος λευχειμονούτων ἐτύγγανεν, ὧν ἐπὶ τὴν γῆν κατιόντων, ἕνα τοῦ τῶν λευχειμονούτων πλήθους παρακαλεῖν αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ φωτὸς ἀπολήψεως, ἀκοῦσαί τε παρ' αὐτοῦ «ἐπὶ Μεδιόλανον πορεύου καὶ τοῖς ἀδελφοῖς μου ἀπάντησον, οἱ κατὰ τὴνδε τὴν ἡμέραν ἐκεῖσε ἤξουσιν»· καὶ ἐσήμανεν τὴν ἡμέραν. Ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ, ὡς αὐτὸς διηγείτο, ἐκ τοῦ αἰγιαλοῦ Δαλματίας, καὶ οὐπω πρότερον ἑαυτὸν ἐν τῇ πόλει διεβηβαιοῦτο γενέσθαι πρὶν ἢ κατ' εὐθεΐαν ὁδόν, καὶ ταῦτα μὴ βλέποντα, τοῖς τῶν ἁγίων λευκάνοις ἀπηντηκέναι· ὧν τῆς σφοδρῶ προσσφάμενος ἤρξατο βλέπειν. 5 10 15 20

53. Τούτων οὕτω λεχθέντων, οὐχ ἡγοῦμαι δοκεῖν εἶναι βαρὺ εἰ τῆς ἡμῶν ὑποσχέσεως ὀλίγον ἐκβαίνομεν, ἵνα τὸ τοῦ Κυρίου ῥητόν, ὃ διὰ στόματος τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἐλάλησεν, πληρῶσθαι διδάξωμεν· «τὸν καθήμενον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐ- 25 30

1 πλοῖον τῷ αἰγιαλῷ. 2 καὶ 5 λευχειμονούτων. 4 γυναῖκα τιοντων. 7 ἀκού-
σέτε. 11 ἤξουσιν. 14 οὐπω. 15 δι' ἐβεβαιοῦτω. 16 πρὶν κατευθεΐαν. 19 ἀπαν-
τηκέναι... σφοδρῶ. 24 οὐκ'. 25 ἐμῆς... ὀλίγων. 26 ἐκβαίνειν.

et detrahentem occulte, perse-
quebar (Psalm. C, 5); et alibi:
Noli diligere detrahere, ne
eradicemini (Prov. XX, 13);
5 ut quicumque forte hujusmodi
captus est consuetudine, cum
legerit qualiter in iis qui sancto
viro detrahere ausi sunt, fue-
rit vindicatum, ipse etiam in
10 aliis emendetur.

54. Igitur Donatus quidam
natione Afer, presbyter tamen
ecclesiae Mediolanensis, cum
in convivio positus, in quo
15 erant¹ nonnulli militares viri
religiosi, detraheret memoriae
sacerdotis, adspersantibus illis
et deserentibus linguam ne-
quam, subito vulnere percussus
20 gravi, de eodem loco in quo
jacebat, alienis manibus sub-
latus, in lectulum positus est,
atque inde ad sepulcrum usque
perductus. In urbe etiam Car-
thaginensi, cum apud Fortu-
25 natum diaconum fratrem ve-
nerabilis viri Aurelii episcopi,
ad convivium convenissem una
cum Vincentio Colossitano epi-
30 scopo², Murano etiam episco-

¹ Eaedem edit., *nonnulli religiosi viri*: mss. vero, *nonnulli militares* etc.

² Mss. aliquot, *Vincentio Colus-tano*: unus, *Colitano*.

τοῦ καὶ καταλαλοῦντα λάθρα
ἐξεδίδωκον». Καὶ ἐτέρωθι· «μὴ
θέλε ἀγαπᾶν λοιδορεῖν, ἵνα μὴ
ἐκριζωθῆς». Εἴτις οὖν τοιαύτην
ἔχει συνήθειαν, ἐπὶ ἀναγνώ-
ποιᾶ κατὰ τῶν τὸν ἅγιον διασύ-
ραι τολμησάντων ἄνδρα προέβη
ἐκδίκησις, πάντως αὐτὸς καὶ
ἄλλους ἐπανορθώσεται.

54. Δουᾶτος γάρ τις τὸ μὲν
γένος Ἄφρος τὴν δὲ ἀξίαν πρε-
σβύτερος τῆς ἐν Μεδιολάνῳ ἐκ-
κλησίας, ἐν συμποσίῳ γενόμε-
νος, ἐν ᾧ καὶ στρατιωτικοὶ ἄν-
δρες παρῆσαν πιστοί, διέσυρεν
τὴν μνήμην τοῦ ἱερέως. Πάντων
καταπτυσάντων αὐτοῦ καὶ τὴν
ἄχρηστον αὐτοῦ καταλιπόντων
γλώτταν, οὗτος αἰφνίδιον ἐν ᾧ
κατέκειτο τόπῳ τραύματι βαρυ-
τάτῳ πληγείς χερσὶν ἐτέρων ἐπὶ
τὴν κλίνην αἴρεται, κάκειθεν ἐπὶ
τὸ μνημεῖον ἀπήχθη. Καὶ ἐν
τῇ πόλει δὲ τῇ Χαρταγένῃ ὡς
παρὰ Φορτουνάτῳ ** ἐπισκόπου
Αὐρηλίου ἐπὶ ἐστίασει παρεγε-
νόμην, ἅμα δὲ καὶ Βικέντιος ὁ

3 λοιδορεῖν. 4 ἐκριζωθῆς. 5 ἐπ' ἔν.
6 διὰ σύραι. 11 ὀωνάτος. 12 ἀφρός.
16 παρείσαν. 19 ἄχρηστον. 20 γλώτ-
ταν οὕτως ἐφνίδιον ἐνώ. 22 ἐταίρων.
23 αἴρεται. 26 φορτουνάτου ἐπισκόπου.
27 ἀριλίου ἐπὶ ἐστίασει.

po Bolitano, sed et aliis episcopis et diaconibus; tunc Murano episcopo detrahenti sancto viro retuli exitum presbyteri superius memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculum maturo sui exitu comprobavit. Nam de eodem loco in quo jacebat, cum subito vulnere ingenti esset percussus, alienis manibus ad lectum usque portatus est, atque inde ad domum in iqua hospitabatur deductus, diem clausit extremum. Is finis virorum illi detrahentium fuit, quem videntes qui tunc aderant, admirati sunt.

55. Unde hortor et obsecro omnem hominem, qui hunc librum legerit, ut imitetur vitam sancti viri, laudet Dei gratiam, et declinet detrahentium linguas; si vult magis consortium habere cum Ambrosio in resurrectione vitae, quam cum detrahentibus illis subire supplicium, quod nullus sapiens non declinat.

τῆς Κουλουσιτῶν ἐπίσκοπος καὶ Μουρανὸς ὁ τῆς Βολιτανῶν καὶ ἄλλοι τινὲς σὺν διακόνοις ἐπίσκοποι, ἀνήγαγον Μουρανῶ λοιδοροῦντι τὸν ἄνδρα τὴν τοῦ 5 προειρημένου πρεσβυτέρου ἡμῶν τελευτήν· ὁ δὲ τὸ περὶ ἄλλου λεχθὲν λόγιον ταχέως τῇ οἰκείᾳ ἐπεβεβαίωσε τελευτῇ. Καὶ ἐν ᾧ κατεκλίνετο τόπῳ μεγάλῳ πλη- 10 γεῖς τραύματι· ἀλλοτρίαις χερσὶ μέχρι τῆς εὐνῆς ἐκομίσθη, κακεῖθεν εἰς ὃν ἐπεξενοῦτο οἶκον ἀπενεχθεῖς τὸν βίον ἀπέλειπεν. Τοῦτο τὸ πέρας τῶν λοιδοροῦν- 15 των ἐγένετο· ὑπερῶρακότες οἱ τότε τὸ περὶ Δονάτου τέλος ἀκούσαντες ἐξεπλάγησαν.

55. Ὅθεν αἰρῶ καὶ προτρέπομαι τὸν τοῦτο τὸ βιβλίον ἀνα- 20 γνωσόμενον, ἵνα τὸν τοῦ ἀνδρὸς μιμήσῃται βίον καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν ὑμνήσῃ καὶ φύγῃ τῶν διαβαλλόντων τὴν γλώτταν, εἰ βούλεται κοινωνίαν ἔχειν μετὰ 25 Ἀμβροσίου εἰς τὴν τῆς ζωῆς ἀνάστασιν καὶ μὴ μετὰ τῶν λοιδορῶν ὑποσχεῖν τιμωρίαν, ὑπερὸς οὐδεὶς εὖ φρονῶν παραιτή- 30 σεται.

5 λοιδοροῦντι. 9 τελευτήν. 14 ἀπέλειπεν. 15 λοιδοροῦντων. 17 περιδονάτου sic. 21 ἀναγνωσόμενον. 24 γλώτταν. 27 μὴν. 28 λοιδορῶν.

56. Tuam etiam precor beatitudinem, pater Augustine, ut pro me humillimo peccatore Paulino cum omnibus sanctis
5 qui tecum invocant nomen domini nostri Jesu Christi in veritate, orare digneris; ut quia in adipiscenda gratia cum tanto viro non sum dignus habere
10 consortium, adeptus meorum veniam peccatorum, sit mihi praemium fugisse supplicium.

56. Τῆς δὲ σῆς μακαριότητος, πάτερ Αὐγουστίνε, δέομαι, ἵνα ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἁμαρτωλοῦ Παυλίνου μετὰ τῶν ἁγίων πάντων μεθ' ὧν ἐπικαλεῖται τὸ ὄνομα Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ἀληθείᾳ καταξιοῖς εὐχεσθαι· καὶ ἐπειδὴ ἐν τῷ χάριν κομίζεσθαι οὐκ ἄξιός εἰμι μετὰ τηλικούτου ἀνδρὸς ἔχειν κοινωνίαν, τῶν ἐπταισμένων συγγνώμην λαβὼν γέρας ἠγγήσομαι τὸ τὴν τιμωρίαν ἀποφυγεῖν.

